

EVROPSKA KOMISIJA
Generalen direktorat za obrazovanje i kultura

Brisel, 3.10.2003

NACRT

**Primena na strategije za doživotno učenje vo Evropa:
tekoven izveštaj za aktivnostite koi sledat po rezolucijata na Sovetot na Evropa
za doživotno učenje od 2002**

Zemjite na EU i EEA/EFTA

Podgotven od Evropskata komisija so asistencija na Evropskata fondacija za razvoj na
stružnata obuka (Cedefop)

- A. Voved**
- B. Op{ti zaklu~oci i trendovi**
Do`ivotno u~ewe – osnoven princip od raste~ko zna~ewe
- *naglaseni temi*
- *nedovolno razraboteni temi*
- *tipologija na konceptite na do`ivotno u~ewe*
Osnovni kompetencii
U~eweto i rabotnoto mesto; ulogata na socijalnite partneri..
Finansirawe na do`ivotnoto u~ewe; javno-privatni prartnerstva..
Olesnuvawe na pristapot
Informacii i profesionalna orientacija
Kvalifikacii i validacija na steknatite kompetencii
Sozdavawe kultura za u~ewe od lulka do grob – alki {to nedostasuvaat..
Evropska dimenzija
- V. Detalna analiza na nacionalniot pridones**
- I. Op{ta ramka**
Zakonska ramka (Q1)
- *nevladini u~esnici*
- *decentralizirani strukturi vo slu`ba na poedinecot.....*
Kordinacija me|u ministerstvata (Q2)
- II. Gradewe partnerstva**
Partnerstva na lokalno nivo (Q3)
U~estvo na socijalnite partneri (Q4)
Ulogata na strukturite za obrazovanie i obuka vo promovirawe na do`ivotnoto obrazovanie (Q5)
- *povrzuvawe na rabotata i u~eweto*
- *u~ilifita i inicijalna obuka*
- *povisoko obrazovanie*
- *obrazovanie za vozrasni*
- III. Pregled na barawata za u~ewe**
Pristap do osnovnite ve{tini za site kako osnova (Q6)
- *gri`a i razvoj na ranoto detstvo*
- *osnovni ve{tini; opismenuvawe*
- *posebni grupi*
Ve{tini na informaciska i komunikaciska tehnologija (IKT) (Q7)
- *celi i prioriteti koi se odraz na razli~nite nacionalni situacii*
- *pedagogija na IKT*
- *IKT kako sredstvo za pristap do u~eweto*
- *nastavnici i obu~uva~i*
Promovirawe na do`ivotnoto u~ewe na rabotnoto mesto (Q8)
Potstrek za firmite da investiraat vo do`ivotno u~ewe (Q9)
Nastavnici, obu~uva~i (Q10)
- IV. Obezbeduvawe soodvetni resursi**
Vladini celi za investirawe vo ~ove~ki resursi (Q11)
Novi ili prenaso~eni finansiski sredstva za novi prioritetni sektori (Q12)
- *vtora {ansa za pristap do osnovno obrazovanie*
Stimulirawe privatni investicii vo obrazovaniето (Q13)
Javno-privatni partnerstva (Q14)
- V. Olesnuvawe na pristapot do mo`nosti za u~ewe**
Pre~ki vo pristapot kon u~ewe, socijalna inkluzija (Q15,16)
- *socijalna inkluzija*
- *imigrantski i etni~ki grupi*
- *polova ednakvost*
- *sega{ni i biv{i zatvorenici*
- *pristap do IKT*
- *vozasni bez osnovni kompetencii*
Mladinci (Q17)
Stare~ko naselenie (Q18)
Profesionalna orientacija (Q19)

VI. Sozdavawe kultura za u~ewe

Merki za promovirawe kultura za u~ewe (Q20)

[irokata `ivotna dimenzija na do`ivotnoto u~ewe (Q21)

VII. Streme` kon podobri rezultati

Podobruvawe na kvalitetot na ponudata za do`ivotno u~ewe (Q22)

PregledRevizija na politikata i procenka na povrzanosta so drugi poliwa od politikata (Q23)

Aneks

Primena na strategijate za do`ivotno u`ewe vo Evropa: tekoven izve{taj za aktivnostite koi sledat po rezolucijata na Sovetot na Evropa za do`ivotno u`ewe od 2002

A. Voved

1. Po Evropskata godina na do`ivotno u`ewe (1996), koga Sovetot gi usvoi zaklu`ocite za ova oblast¹, zna`eweto na do`ivotното u`ewe stanuva {e s# ponaglaseno kako na nivo na Zaednicata taka i na nacionalno nivo. Toa pretstavuva klu`en element na novata ekonomska i socijalna strategija za dekadata do 2010 usvoena vo mart 2000 od strana na Sovetot na Evropa. Toa e i vode`ki princip na programata za rabota vrz konkretnite celi na sistemite za obrazovanie i obuka² ("Obrazovanie i obuka" 2010) {to denes pretstavuva op{ta ramka na Zaednicata za sorabotka na ova pole. I drugi me|unarodni zbidnuvawa, osobeno prifa}aweto na do`ivotното u`ewe kako vode`ka tema vo rabotata na OECD vrz obrazovaniето po 1996, imaat pridoneseno za promovirawe na ova idea. Denes imame brojni dokazi deka sva}aweto na va`nosta na do`ivotното u`ewe e dlaboko navlezeno vo javnosta, {to e potvrdeno i od anketata na Evrobarometar od januari/fevruari 2003³.
2. Vo noemvri 2001 godina Komisijata go prezentira{e soop{tenieto '*Idejata za Evropa kako prostor za do`ivotno u`ewe da ja napravime realnost*'⁴, {to go pottikna Sovetot na 27 juni 2002 da usvoi rezolucija za do`ivotno u`ewe⁵. Vo mart 2003 godina Komisijata isprati pra{alnik (vidi aneks) do zemjite ~lenki na EU, EEA/EFTA kako i do novite ~lenki i zemjite kandidati kako sleden ~ekor po ova rezolucija i ova soop{tenie. Namerata na pra{alnikot be{e da se olesni podgotovkata na tekovniot izve{taj za ova pra{awe preku evidentirawe na inicijativite projaveni vo zemjite u`esni~ki so cel ponatamo{en razvoj na koherentni i seopfatni strategii za do`ivotno u`ewe. Zaklu`ocite pretstaveni vo ovoj izve{taj se integralen del od preliminarniot izve{taj za aktivnostite koi sledea po rabotnata programa za konkretnite celi na sistemite za obrazovanie i obuka, koj treba da se prezentira pred Sovetot na Evropa vo proletta 2004 godina.
3. Ovoj dokument, podgotven vo sorabotka so Evropskiot centar za razvoj na stru`nata obuka (Cedefop), dava op{t pregled na odgovorite od zemjite na EU i EEA/EFTA. Rezultatite od analizata na odgovorite od novite ~lenki i zemjite kandidati se pretstaveni vo poseben dokument⁶ podgotven od Evropskata fondacija za obuka (European Training Foundation – ETF). Vo analizata opfateni se i nacionalnite akcioni planovi za vrabotuvawe (National employment action plans – NAPs), koi gi sodr`at i detalnrite i koherentni strategii za do`ivotno u`ewe. Zaklu`ocite izvedeni od NAPs se pretstaveni vo Zaedni`kiot izve{taj za vrabotuvawe 2002 (Joint Employment Report 2002)⁷.

¹ Zaklu`oci na Sovetot od 20 dekemvri 1996 za strategijata za do`ivotno u`ewe OJ C7/1997

² OJ C142/2002

³ Do`ivotno u`ewe: mislewa na gra|anite (Evropska komisija/Cedefop). Kancelarija za slu`beni publikacii na Evropskite zaednici, 2003

⁴ KOM (2002) 678 kone`en (noemvri 2001)

⁵ OJ C163/2002

⁶ Referenca/URL

⁷ KOM (2002) 621 kone`en, Pridru`en dokument SEC (2002) 1204

4. Iako ja sledi strukturata na pra{alnikot (koj se bazira{e na {este sostavni dela navedeni vo soop{teniето na Komisijata), ovoj dokument se obiduva da dade pregled na tekovnata sostojba vo zemjite kade se vr{e{e anketata. Namesto detalno da gi grupira site navedeni merki i inicijativi, toj se koncentrira na poentite i trendovite koi spored celosnata analiza na odgovorite se poka`aa kako najva`ni.
5. Od druga strana, obemot na detali vo odgovorite zna~itelno varira – od pomalku od 15 do nad 150 strani – {to ja ote`nuva{e procenkata na situacijata vo sekoja zemja na sporedbena osnova. Zatoa, procenite mora{e da bidat proizbolno dadeni. I pokraj razlikite vo nacionalnite sostojbi po odnos na pra{awa kako {to se stepenot na razvoj na sistemite za obrazovanie na vozrasnite, integracijata na op{toobrazovnoto i stru~noto obrazovanie ili stepenot na centralizacija ili decentralizacija na sistemite, se poka`a potrebno ovie da se smestat vo evropski kontekst. Za da se pottikne razmena na dobritе iskustva potrebno e vnimanieto da go svrtime kon iskustvata ili inovaciite koi se poka`ale isklu~itelno dobri i zaslu`uvaat drugite zemji da gi prou~at. Priodi koi se primeneti vo edna zemja mo`ebi nema da bidat primenlivi vo druga zemja bez prisposobuvawe na nejinata situacija, no bi mo`ele mnogu da pomognat otkako }e se napravat potrebnite prisposobuvawa.
6. Potrebno e ovde nakuso da se spomenat neкои nastani na nivo na Evropa. Vo mart 2003 Komisijata go osnova *PLOTEUS* (Portal on Learning Opportunities Throughout Europe) – internet *vrata kon mo`nosti za u~ewe niz cela Evropa*, {to be{e del od nejiniot odgovor na baraweto na Sovetot na Evropa (Lisabon 2000 i Stokholm 2001) Komisijata i zemjite ~lenki da vostanovat s#-evropski servis za informacii za rabotni mesta i mo`nosti za u~ewe. Vo april 2003 Komisijata ja lansira{e inicijativata R3L za povrzuvawe 120 regioni za u~ewe so cel razmena na iskustvo i razvoj na metodi za promovirawe na do`ivotno u~ewe na regionalno nivo. Vo mart 2002 socijalnite partneri (UNICE/UEAPME, CEEP i ETUC) usvoija op{ta ramka na aktivnosti za do`ivoten razvoj na kompetencii i kvalifikacii kako potkrepa na primenata na lisabonskata strategija. Vo mart 2003 socijalnite partneri go podnesoa prviot godi{en tekoven izve{taj so koj gi izlo`ija prvite ~ekori od primenata na ramkata za akcii.

B. Opšti zaključci i trendovi

Doivotno uwe – osnoven princip od raste-ko znaewe

1. Od proučaveto na odgovorite stanuva jasno deka razvojot na strategijata za {iroko doivotno uwe e postepen proces i deka vremeto od rezolucijata i evaluacijata na NAPs za 2002 do denes e kratko za da moe da se proceni pridonesot na sekoja zemja za napredok na akcijata. Ova u{te pove}e, {to vo odgovorite dobieni od sekoja zemja nema{e jasno razgraniuvawe meju merkite prezemeni vo prethodnata godina ili dve i merkite koi bile primenuvani podolgo vreme vo prethodniot period. Zatoa sega{niov dokument dava slika na rabota vo tek, a ne obid za precizna ocena na ona {to se promenilo po rezolucijata na Sovetot. Dokumentot go potvrduva zakluokot koj proizleze od proučaveto na NAPs deka site zemji poka`uvaat napredok, iako odat so razli~na brzina i od razli~ni po~etni pozicii. Strategiite se razlikuvaat po koherentnosta i seopfatnosta, i **s# u{te treba mnogu da se raboti pred da moe da se ka`e deka site zemji imaat izgradeno dobra kultura za uwe koja javnosta {iroko ja prifa}a i uestvuva vo nea. So oglead na raznolieto na inicijativi i faktot {to neкои zemji izgledaat ponaprednati, razmenata na dobrite iskustva osobeno vo pogled na definiraweto i primenata na koherentni i seopfatni strategii }e pretstavuva korisen instrument koj treba da se primeni vo ponatamo{nata rabota.**
2. Op{to zemeno, politikata za obrazovanie i obuka vo dr`avite ~lenki poka`uva s# pogolema gri`a za doivotното uwe i go postavuva vo {irok kontekst opfa}ajki gi site vidovi uwe, vo sekakvi mesta, so sekakvi instrumenti i sekakvi pedago{ki priodi. Spored nea doivotното uwe mu e potrebno na celoto naselenie, iako pogolemo vnanie im se posvetuva na specifi~nite potrebi na poedini celni grupi. Meju{to, makar {to principot za doivotno i {iroko uwe e prifateno vo site dr`avi ~lenki, postojat zna~itelni razliki vo obemot na negovata prakti~na primena vo neкои ili vo site komponenti od sistemot za uwe. Onamu kade odgovornosta na neкои komponenti od sinxirot na doivotno uwe e podelena meju pove}e ministerstva ili vladini nivoa, potrebno e da se vlo`at posebni napori za da se obezbedi dobra koordinacija.
3. Dobar del od zakonodavstvoto na dr`avite ~lenki vodi smetka za potrebite i prioritete na doivotното uwe, no sepak se ~ini deka ima samo malku ili voop{to nema nikakvi posebni zakoni za doivotno uwe kako takvo. Voobi~aeno postojat samo dokumenti za politikata i strategiite na doivotno uwe. Op{tiot vpe~atok koj proizleguva od odgovorite na dr`avite e deka kaj mnogu od niv idejata za doivotno uwe s# pove}e navleguva vo formiraweto na politikata i nejinata primena. Idejata se smeta kako princip koj le`i vo osnovata na pove}e razni reformi vo obrazovnata politika, duri iako s# u{te ne moe da se opi{e kako osnova za edna seopfatna nova nacionalna strategija vo site zemji.

- *naglaseni temi*

4. Temite na koi vo izve{taite im e posveteno pogolemo vnanie se:
 - a) doivotno uwe kako pra{awe {to go zaseguva celoto naselenie, iako glavniot fokus e na inicijalното obrazovanie i rabotното naselenie;
 - b) va`nosta {to im se pripisuva na osnovnite kompetencii, bilo tie da se steknuvaat vo inicijalното obrazovanie ili vo `vtorata {ansa`;
 - c) ulogata (vkluitelno i spodelenata finansiska odgovornost) na pove}e razni zainteresirani subjekti (nacionalni, regionalni i lokalni javni tela, socijalni

partneri, građanskoto zaednica) vo promoviraweto na kulturata na do`ivotno u~ewe e naso~ena kon poedinecot: finansiraweto se gleda ne kako investicirawe tuku, glavno, kako spodelena odgovornost;

- d) otstranuvawe na pre~kite i razvoj na pove}e pati{ta za ponatamo{no u~ewe, ~esto povrzano so dve pra{awa: oficijalno priznavawe na kompetenciite steknati na koj bilo na~in, i sistemi za informacii da mu se pomogne na poedinecot da gi razbere tie pati{ta;
- e) sozdavawe na soodveten personal za nastava i obuka, koj }e mo`e da ispolni izmeneti i pove}e razni ulogi otkolku do sega i koj }e mo`e efikasno da koristi novi pedago{k instrumenti;

- nedovolno razraboteni temi

5. Na slednive temi im be{e obrateno zna~itelno pomalku vnimanie otkolku bi mo`elo da se o~ekuva:
 - a) u~eweto vo ranoto detstvo (vklu~itelno i semejnata sredina i obrazovaniето na roditelite), koe go tretiraat samo mal broj zemji;
 - b) zna~eweto na osnovnoto {koluvawe vo sozdavaweto navika za do`ivotno u~ewe, iako neкои zemji ja spomnuvaat potrebata od soodvetna adaptacija vo obukata na nastavnici;
 - c) potencijalot na rabotното mesto kako sredina prirodno orientirana kon u~ewe, a ne kako mesto kade teoriskoto znaewe se primenuva vo praksa;
 - d) celi za investirawe vo do`ivotното u~ewe iska`ani so buxetski termini;
 - e) ulogata na kolektivniот dogovor i javno-privatните partnerstva za zgolemeno u~estvo vo do`ivotното u~ewe;
 - f) u~ewe, vklu~itelno i u~ewe jazici, kako klu~ na `iveeweto vo po{irokata evropska sredina.

- tipologija na konceptite na do`ivotno u~ewe

6. Obidot da se sozdade {iroka kategorizacija na kulturite i strategiite na do`ivotното u~ewe vo dr`avite ~lenki pretstavuva makotrpna zada~a, a u{te pote{ko e soodvetno da se klasificiraat zemjite posebno. Melutoa, i pokraj rizikot od preterano uprostuvawe, i pokraj soznaniето deka postojat izvesni poklopuvawa, mo`eme da ponudime nekolku modeli spored koi sekoja zemja }e mo`e da se obide da ja prepoznae svojata dene{na pozicija:
 - a) **dobro razviena kultura za do`ivotno u~ewe 'od lulka do grob'**, so {iroko javno prifa}awe i golema stapka na u~estvo, {to opfa}a ne samo obuka povrzana so rabotното mesto tuku i li~en razvoj i aktiven op{testven `ivot, opslu`uvana od dobro razvieni javni i/ili građanski ili neformalni sistemi, so organizacija na rabotata koja go pottiknuva u~eweto nadopolneto so li~no u~estvo vo rekreacisko u~ewe;
 - b) **priod naso~en kon vrabotlivosta**, {to pretpolaga nadgradba vrz solidna inicijalna obuka i ~ij glaven fokus e prodol`uvawe na obukata so cel adaptacija kon promenlivite proizvodni procesi i strukturi, so silno u~estvo i na javniот sektor i na industrijata; obuka na rabotното mesto propratena so op{toprifatени zakonski ili kolektivno dogovoreni prava za otsustvo za obrazovanie i obuka; ponatamo{na li~na nadgradba sfatena kako privatna rabota;
 - c) **eden neodamne{en potstrek za do`ivotno u~ewe** koj e povrzan so modernizacijata na op{testvoto i ekonomijata i koj te`nee da gi promeni tradicionalните sfa}awa za podelba na `ivotot na fazi na u~ewe, rabotewe i

penzionirawe; opstojuva kako javna inicijativa, no poddr`ana e i od socijalnite partneri;

- d) **priod na socijalna inkluzija** koj glavno im e namenet na onie ~ie prvo iskustvo so obrazovaniето i obukata bilo nezadovolitelno i nesoodvetno, barem {to se odnesuva do moderniov svet, i koj sega nim im nudi u~ewe koe, barem vo po~etnata faza, se fokusira na li~niот razvoj i gi doveduva u~enicite do nivoto na li~ni i osnovni ve{tini koi tie trebalo da gi dostignat so zavr{uvawe na inicijalното obrazovanie; javnite tela se vo prv red, no vklue~eni se i organizacii za gra|ansko obrazovanie na vozrasni.

Osnovni kompetencii

7. **^udno e, no ima mnogu malku podatoci za sozdavaweto navika za do`ivotno u~ewe vo tek na osnovnoto {koluvawe.** Mnogu izve{tai naglasuvaat deka do`ivotnoto u~ewe bara neizbe`ni promeni vo obukata na nastavnice, pri {to se naglasuva deka nastavnikot treba samo da rakovodi so individualnoto u~ewe, a negova prva zada~a e da go razbuduva soznaniето za potrebata od do`ivotno u~ewe.
8. Programi za alfabetsko i numeri~ko opismenuvawe se spomnati vo mnogu odgovori, i zna~itelno mesto im se dava na opredeleni merki na potkrepa so koi lu|eto bi mo`ele da gi osoznaat sopstvenite obrazovni nedostatoci i bi bile motivirani da posetuvaat kursevi. So ogleđ na op{tiот porast na obrazovnite standardi i dostignuvawa vo pove}eto dr`avi ~lenki, **mnogu od tie merki im se nameneti na vozrasni bez nikakvi ili so niski kvalifikacii**, koi rizikuvaat sosema da zaostanat. Ovie merki se odnesuvaat na pristapot do formalni inicijalni obrazovni programi ili do posebno stru~no ili op{to obrazovanie za vozrasni vo razni formalni i neformalni strukturi.

U~eweto i rabotnoto mesto: ulogata na socijalnite partneri

9. Ima mnogu podatoci za ulogata na **socijalnite partneri**, osobeno vo komiteti i partnerstva koi imaat vrska so inicijalното i prodol`enoto stru~no obrazovanie i obuka. No, **relativno malku se podatocite za nivnata uloga vo stimuliraweto na u~estvoto i inovaciite vo do`ivotnoto u~ewe**, i pokraj zaedni~kata evropska ramka spomnata pogore vo pasos A.6. Taka inicijativi koi doa|aat od javni tela se pretstavени vo detalni, no dadeni se samo malku ili nikakvi informacii za inicijativi za do`ivotno u~ewe koi poteknuvaat od neкое rabotno mesto. Poznati koncepti kako {to e organizacijata na u~eweto ili *l'organisation qualifiante du travail* voop{to gi nema. Me|utoa, povrzuvaweto na obrazovaniето i obukata so rabotata preku razni modeli e va`en faktor za razvivaweto svest za do`ivotno u~ewe. Odgovorite od nekolku zemji uka`uvaat deka sistemite za obrazovanie i obuka s# pove}e se dvi`at kon dvoen pristap, stavajki silen naglasok vrz formi povrzani so rabotata i vrabotlivosta.
10. Nekoi merki eksplicitno go povrzuvaat u~eweto na rabotnoto mesto so demografskite trendovi, opfa}ajki go i stareeweto na rabotnata sila vo poedini firmi kako i potrebata od transfer na znaewe vrz pomladite rabotnici i mo`nosta za zadr`uvawe na postarite rabotnici, a ponekoga{ i kako na~in da se odbegne rano penzionirawe.

Finansirawe na do`ivotnoto u~ewe: javno-privatni partnerstva

11. Voobi-aeno e **da se insistira na kvalitet za parite {to ve}e se tro{at a ne na novi finansirawa**. Si ~ini deka e op{to prifatena odgovornosta na dr`avata za finansirawe na inicijalno (vklui~itelno i `vtorata {ansa'}) obrazovanie i obuka, no ne e sosema jasno kako treba da se finansira prodol`enoto obrazovanie i obuka. Izve{taite voglavno poka`uvaat prifa}awe na besplatniot pristap do osnovnoto obrazovanie i do programite za ponatamo{no obrazovanie na vozrasni koi imaat nesoodvetni obrazovni kvalifikacii. Za prodol`enata obuka, osobeno na nivo na povisoka kompetencija, se naglasuva odgovornosta na rabotodavecot i poedinecot. Postojat razliki vo pogled na finansiraweto na povisokoto obrazovanie, iako vo pove}eto izve{tai ova tema ne se obrabotuva vo detali. Diskusiite za studentskata {kolarina i za sistemite za potpora verojatno treba da se stavat vo ramkite na do`ivotnoto obrazovanie, bidejki ishodont po s# izgleda }e ima vlijanie vrz pristapot kon mo`nostite za u~ewe.
12. Iako pra{alnikot se odnesuva na javno-privatnite partnerstva, **izve{taite ne poka`uvaat deka vo posledno vreme imalo zna~itelno zgolemuvawe na investiraweto od privatniot sektor vo instituciite za obrazovanie i obuka, nitu deka na privatniot sektor mu e dadena pova`na uloga**. Od druga strana, postoi soglasnost deka u~eweto treba da go pla}aat javnite tela, rabotodavcite i poedinecot. Mehanizmot {to naj~esto se spomenuva e osloboduvawe od danok na tro{ocite za obrazovanie i za kompanii i za poedinci.
13. So ogle na toa deka korista od do`ivotnoto u~ewe ja ~uvstvuvaat i poedinecot i rabotodavecot i celoto op{testvo, mnogu zemji ~lenki go postavuvaat pra{aweto koj treba da ja plati ova va`na no i kompleksna rabota. Predlozite od vladi, rabotodavci, sindikati i gra|anski organizacii za kreirawe politika seriozno se sfa}aat, a i **odgovorite poka`uvaat priznavawe na va`nosta na ~uvstvoto za zaedni~ka sopstvenost od strana na socijalnite partneri**, kako na primer vo kreiraweto i primenata na dvo-sistemski priodi. Vo nekoi slu~ai ova zaedni~ka sopstvenost predizvikuva pojava na regionalni i/ili sektorski grozdovi od znaewe, so {to se olesnuva transferot na tehnologija i inovaciite. Postojat i primeri na zaedni~ka odgovornost za u~ewe preku kolektivni dogovori, pri {to, vo industrijata ili na lokalno nivo, posoodvetno se reagira na lokalnite uslovi i se promovira sredina za u~ewe.

Olesnuvawe na pristapot

14. Individualnite prava, vklui~itelno i mo`nostite za vtora {ansa, se spomnuvaat vo mnogu odgovori. **Site zemji zboruvaat za odstranuvawe na pre~kite za u~ewe i podobruvawe na pristapot za razni rizi~ni grupi**, osobeno za onie koi imaat socijalni ili geografski pre~ki (imigranti ili etni~ki grupi, gradski ili selski sredini) i za onie koi ne go zavr{ile osnovnoto obrazovanie. Od pospecifi~nite celni grupi, najspomenuvani, i toa ~esto vo iten kontekst, se migrantite, etni~kite malcinstva, begalcite i azilantite. Samo edna zemja zboruva za priznavawe na kompetenciite na ~lenovi na ovie grupi koi kvalifikaciite gi steknale vo zemjata na nivnoto poteklo kako na~in za nivno integrirawe vo op{testvoto i ekonomijata na zemjata doma}in. Mnogu odgovori poka`uvaat deka u~ili{tata i drugite obrazovni institucii treba da bidat pootvoreni kon lokalnata zaednica i edni kon drugi.
15. [to se odnesuva do polovata neednakvost, naglasok se stava kolku na toa {to e postignato, na pr. zgolemena stapka na `ensko u~estvo vo obrazovaniето i stru~nata obuka, tolku i na toa {to treba da se stori. **Nadminuvaweto na polovata**

stereotipnost vo IKT, nau~nite i tehni~kite karieri se ~ini deka e glavniot va`en postignat uspeh. Vo nieden izve{taj nema komentar za problemot so potfrluvaweto na ma{kite deca vo u~ilitata, iako ~esto ova e prviot ~ekor kon polova ekskluzija od profitabilno vrabotuvawe i ponatamo{no u~ewe.

16. Mnogu zemji se izjasnuvaat deka ekonomijata bara razvivawe na IKT ve{tini vo u~ilitata i {iroko meju naselenieto, no te{ko e jasno da se predvidat trendovite po odnos na celite i prioritete. Faktot {to vo momentov tie se nao|aat vo razni fazi na napreduvawe vo ova oblast (na pr. {to se odnesuva do brojot na lica, u~ilita i drugi organizacii koi imaat pristap do kompjuter i internet) doveduva do toa sekoja zemja da im obra}a razli~no vnimanie na aspektite od IKT. Sepak, temata koja e zaedni~ka vo odgovorite od mnogu zemji e klu~nata uloga na nastavnicite i obu~uva~ite i na~inot kako da se podobri pedagogijata na IKT.

Informacii i profesionalna orientacija

17. Nekolku zemji gi naveduvaat informiraweto, profesionalnata orientacija i davaweto soveti (vklu~itelno i posebnite merki koi }e stignat do onie koi verojatno nema spontano da se vkluat vo do`ivotno u~ewe) kako neophodni za koristewe na pravata i mo`nostite, osobeno vo sistem koj go stava poedinecot vo centarot na procesot na u~ewe. Mnogu od izve{taite projavuvaat novi inicijativi za profesionalno orientirawe nameneti na specifi~ni celni grupi. Porano se smeta{e deka osnovnata cel na profesionalnato orientirawe e da im se pomogne na mladite da uspeat vo tranzicijata od obrazovanie kon `ivot so rabota, no denes imame primeri na zgolemeno insistirawe informaciite za profesionalno orientirawe postojano i dolgoro~no da im bidat dostapni na site. Me|utoa, **se ~ini deka }e treba da pomine dosta vreme pred da mo`eme da zboruvame za eden koherenten sistem za do`ivotna profesionalna orientacija {iroko dostapen niz celata Unija i na onie {to imaat rabota i na onie {to se na {koluvawe.**
18. Postojat mnogu saemi za obrazovanie i obuka i drugi merki koi ja podignuvaat svesta i nudat informacii za kursevi, no tie im se glavno nameneti na onie {to go napu{tile u~iliteto. Zadovoluva faktot {to ‘nedelata na vozrasni u~enici’ i drugi sli~ni promotivni aktivnosti stanuvaat s# porasprostraneti. Vo nekoi slu~ai, na vakvite aktivnosti se govori i za do`ivotното u~ewe i se organiziraat ‘probni ~asovi’ nadvor od tradicionalnite sredini za u~ewe (kafeani, klubovi, muzei i sl.) so cel idejata da dopre do onie koi mo`ebi smetaat deka toj problem niv ne gi zasega.

Kvalifikacii i validacija na steknatite kompetencii

19. Nekolku zemji ve}e po~nale so osnovawe sistemi za validacija na neformalno i neintencionalno u~ewe vo kontekst na odstranuvawe na pre~kite za ponatamo{no u~ewe. Klu~nata komponenta za obezbeduvawe potstrek za do`ivotno u~ewe se fleksibilnite kvalifikaciski strukturi koi gi integriraat ne samo raznite tekovi i nivoa na op{to obrazovanie i u~ewe, tuku i onie od stru~nato i tehni~koto obrazovanie i obuka. Postojat razni priodi, a meju zaedni~kite faktori kriti~ni za promoviraweto na do`ivotното u~ewe spa|aat mo`nosta za sistemsko priznavawe na kompetenciite kako i da se steknati, nivna validacija i transferirawe vo drugi situacii i sozdavawe mo`nosti za sertifikacija ili za pristap kon ponatamo{no u~ewe i steknuvawe novi kvalifikacii.

Sozdavawe kultura ze u~ewe od lulka do grob – alki {to nedostasuvaat

20. Gri`ata vo ranoto detstvo pove`e se povrzuva so mo`nosta majkata da se oslobodi od obvrskite i da se vrati na rabota, otkolku so razvojot na deteto. **Samo vo mal broj odgovori vo pra{alnikot se naglasuva deka predu-ili{nata gri`a i raniot detски razvoj se silno povrzani so sozdavaweto kultura za u~ewe.** Zna~eweto na roditelite i na u~eweto vo semejna sredina samo beglo se spomenuva, isto kako i pra{aweto za obrazovanieto na roditelite.
21. **Naj~esto mladite ne se identifikuvaat avtomatski kako celna grupa** za posebni merki vo politikata za do`ivotno u~ewe, osven koga se razgleduvaat pra{awa kako ranoto napu{tawe na u~iliceto ili pismenosta. Podednakvo iznenaduva i toa {to se spomenuvaat samo malku aktivnosti posebno nameneti za postari starosni grupi, osobeno onie nad 65 godini. Vo odgovorite mnogu malku vnimanie & e posveteno na idejata za u~eweto kako zna~ajna komponenta vo strategijata za aktivno stareewe, iako taa e ~vrsto prifatena vo neкои op{testva i se znae deka ima pozitiven efekt i na zdravjeto i na tro{ocite za nega.

Evropska dimenzija

22. I pokraj toa {to vo pra{alnikot posebno ne se spomenuva evropskata dimenzija, nekolku zemji uka`uvaat na potrebata za evropski kontekst na ramkite za formalni, neformalni i neintencionalni kvalifikacii, a spomnata e i va`nosta na evropskite programi za razvivawe sorabotka so sosednite zemji. Sepak, vo svoite odgovori na neкои specifi~ni pra{awa mnogu zemji zboruvaat za najdobrata praksa i standardi vo meunarodni ramki – organiziraweto sredbi so u~estvo na drugi (osobeno sosedni) zemji, itn. Mo`ebi poradi povrzanosta so lisabonskata agenda i tekovnite aktivnosti spored rabotnata programa za celite, anketiranite zemji izgledaat spremni da prezemat po~etni ~ekori i da opredelat jasni celi, no ~esto samo kako znak za po~etok ili za dobivawe poeni, a ne za da po~nat so investirawe.
23. Rezolucijata na Sovetot za do`ivotno u~ewe ne dobi posebna finansiska potkrepa od EU, no sepak trendot na filozofijata za do`ivotno u~ewe poka`a deka postoe~kite finansiski instrumenti na Zaednicata pridonesoa za primena na elementi od strategiiite bazirani na nea. Vlijanieto na evropskite strukturni fondovi, osobeno Evropskiot socijalen fond (ESF), po odnos na soдр`inata, a ne samo na finansiraweto, e o~igledno i eksplicitno naglaseno vo odgovorite na nekolku zemji. Neкои zemji najgolemo zna~ewe im pridavaat na zadninata obezbedena od evropskata strategija za vrabotuvawe i na konceptualnata ramka, preku koja Zaednicata obezbeduva intervencija od strukturnite fondovi. Socijalnata inkluzija i merkite za aktiven pazar na rabotna raka prezemeni vo mnogu zemji so pomo{ na ESF, osobeno za da se spravat so dolgotrajnata nevrabotenost, imaat jasna dimenzija na do`ivotno u~ewe, a neкои ‘regioni za u~ewe’ isto taka imaat dobieno i zna~itelna potkrepa od strukturnite fondovi. Na ovoj na~in u~estvoto na ESF vo razvojot na do`ivotnoto u~ewe e {iroko rasprostraneto, i ne e ograni~eno samo na ‘zemjite od kohezijata’, koi se glavnite korisnici spored Cel 1.
24. Ne be{e postaveno pra{awe za u~ewe jazici, no toa se spomenuva vo nekolku izve{tai; prvenstveno se povrzuva so potrebata migrantite da go nau~at jazikot na novata zemja vo koja `iveat vo momentot. Sepak, neкои zemji napomnuvaat deka si postavile cel me|u naselenieto da go promoviraat u~eweto stranski jazici.

V. Detalna analiza na nacionalniot pridonos

I. Opšta ramka

Zakonska ramka (Q1)⁸

1. Opštiot vpe~atok koj proizleguva od odgovorite e deka kaj mnogu zemji, duri i do`ivotното u~ewe da ne mo`e s# u`te da se opi`e kako seopfatna nacionalna strategija, sepak idejata postepeno navleguva vo fazata na formulirawe politika i nejjina primena, i se smeta za princip koj le`i vo osnovata na oddelni reformi na obrazovnite politiki.
2. Dobar del od zakonodavstvoto vo zemjite ~lenki gi zema predvid razmisluvawata za do`ivotno u~ewe i negovite prioriteti, no se ~ini deka ima samo malku ili voop`to nema zakoni nameneti na do`ivotното u~ewe kako takvo. Mnogu se po~esti dokumenti za politikata i strategiite za do`ivotno u~ewe. Na primer, **finskata** strategija za do`ivotno u~ewe e smestena vo Razvojniot plan za obrazovanie i istra`uvawe 1999-2004 koj gi postavuva celite na politikata za do`ivotno u~ewe. Planot naglasuva deka do`ivotното u~ewe mora da se sfati kako kormilo na politikata za obrazovanie i na politikata na drugi sektori povrzani vo u~eweto, so cel na lu`eto da im se ponudat mo`nosti da si gi razvivaat ve`tinite za prodol`eno u~ewe i da u~at niz celiot `ivot. **[vedska** se povikuva na odredena struktura za do`ivotno u~ewe i na nacionalna strategija, koi treba da pottiknuvaat organizirani no i neorganizirani situacii za u~ewe. I taa do`ivotното u~ewe go gleda kako silno orudie za postignuvawe ednakvost i spre~uvawe ekskluzija i uka`uva deka raznite oblasti na politika mora da ja spodeluvaat odgovornosta so socijalnite partneri za do`ivotното u~ewe da se sprovede vo praksa. Zakonite izglasani vo 2001 koi opfa}aat {irok krug na mo`nosti za u~ewe na vozrasnite gi stavija niv vo isto ramni`te so visokoto obrazovanie i vo ramkata za do`ivotno u~ewe. Izve`tajot na rabotnata grupa opredelena od dr`avnata komisijata (*Bund-Länder-Kommission*) vo **Germanija** se o~ekuva naskoro da bide dopolnet so op`t dr`aven (*Bund-Länder*) dokument za strategijata. Vo **Obedinetoto Kralstvo**, **[kotskata** Izvr`nna Uprava sprovede nacionalna debata za obrazovanie vo mart 2002 i ja objavi svojata strategija za do`ivotno u~ewe vo februar 2003 pod ime '@ivot niz u~ewe - U~ewe niz `ivotot'. **Grcija** ima edna generalna strategija za do`ivotno u~ewe i uka`uva deka vladinite naponi se fokusirani na principot na neprekinat kontinuum na u~ewe. **Norve{ka** prezentira vo forma na dijagram eden model na do`ivotno u~ewe koj go stava poedinecot vo centarot, no gi naglasuva partnerstvoto, inkluzivnosta i kvalitetot. Vo neкои zemji, kako {to se **Irska** i **Portugalija**, do`ivotното u~ewe odi zaedno so planovite za po`irok nacionalen ekonomski i socijalen razvoj, so koi se slo`uvaat i vladata i socijalnite partneri.
3. Iako **norve{kata** bela kniga *Reforma za kompetencii* datira od 1998, taa ima mnogu {irok priod i gi opfa}a site vozrasni – i onie vo i onie von od pazarot na trud. Nejjinata tripartitna priroda se odrazuva vo faktot {to razvojot na kompetenciite e eden od elementite vo godi`nite pregovori za plati i vo kolektivnite dogovori. **Avstrija** go gleda do`ivotното u~ewe kako koncept koj gi opfa}a site aspekti ne samo na sistemite za obrazovanie i obuka tuku i na drugite

⁸ Zaradi polesno ~itawe, osnovnata tema na sekoe pra`awe se rezimira kako ovde, a relevantnite informacii se soodvetno organizirani, vku~itelno i onie izvle~eni od neкои odgovori na anketiranite zemji dadeni na drugi pra`awa.

domeni kako zemjodelieto, semejnata politika itn. **Anglija** spomenuva deka bela kniga *Strategija za veštini* je se publikuva kon krajot na juni 2003, vo koja je se opredelat ulogata i odgovornostite na rabotodava~ite, poedincite i vladata i koja je poka`e kako razli~ni programi i politiki bi mo`ele da pridonesat da se podigne nivoto na ve{tinite kaj celata populacija. **Grcija** ja podvlekuva va`nosta od edna dobra strategija za istra`uvawe na potrebite od ve{tini na pazarot na trud i se povikuva na edna nova nacionalna studija za vrabotuvaweto i do`ivotnoto u~ewe vo Nacionalniot institut za trud.

- nevladini u~esnici

4. Vo mnogu zemji gra|anskite organizacii, crkvite i organizaciite na socijalni partneri igraat zna~ajna uloga bilo direktno kako provajderi na do`ivotno u~ewe bilo kako finansieri koi se konsultiraat okolu vodeweto na javnite sistemi.

- decentralizirani strukturi vo slu`ba na poedinecot

5. Uspe{nata primena na eden priod na do`ivotno u~ewe bara ne samo dogovor za konceptot i edna {iroka strategija za akcija, tuku i strukturi koi je se gri`at za primenata na regionalno, lokalno, institucionalno (u~ili{te/kompanija) nivo i koi, kako {to uka`uvaat nekolku izve{tai (**DK, F, S, N**), poedinecot je go napravat centralna i dvi`e~ka sila na celiot proces na u~ewe. Tamu kade {to Ustavot im dava primarna ili ekskluzivna nadle`nost na subnacionalnite entiteti – ponekoga{ asimetri~no kako me|u op{toto i stru~noto obrazovanie – postoi priznat rizik da se izgubi koherentnosta na op{tata strategija na do`ivotno u~ewe. Me|utoa, vo neкои zemji (**B(FL), D, A, FI**) se prezemaat ~ekori da se razre{i ovaa dilema, na primer preku razni vidovi koordinativni komiteti. Toga{ decentralizacijata, i toa ne samo od nacionalno na regionalno nivo, dobiva klu~na va`nost, iako so ogleđ na op{tata tendencija kon devolucija ili regionalizacija te{ko e da se utvrdi kakvi merki se prezemaat osobeno spored logikata na do`ivotnoto u~ewe. Sepak, dodeka zemjite kako Danska, Francija, Italija i Obedinetoto Kralstvo izvestuvaat za decentralizacija kon regioni (trend koj mo`e da se smeta kako pridones kon podobruvawe uvidot za barawata za u~ewe i pridvi`uvawe na u~eweto pobliku do doma), i tie a i drugi zemji (**D, FI**) poka`uvaat i tendencija da se za~vrsti individualnoto obrazovanie i instituciite za obuka i da se zajakne ulogata na regionalnite zainteresirani strukturi vo regionalnite konsultativni strukturi (**F**). Zajaknuvaweto na ulogata na poedini institucii se ~ini deka e osobeno naglaseno vo Obedinetoto Kralstvo, kade vo poslednive nekolku godini ima{e va`ni promeni vo odnos na devolucijata na mo}ta, ne samo vo obrazovaniето, kon regionite.

- individualni prava i odgovornosti

6. Individualnite prava na vozrasnite za u~ewe (neкои predvideni so mnogu stara legislativa) se poso~uvaat kako klu~en element vo mnogu zemji (**S, DK, F, N**). **Italija** ima prezemeno brojni zna~ajni reformi na nejzinite sistemi za obrazovanie i obuka, a vo 2003 i reforma na nacionalniot {kolski sistem vo koja se vostanovi “pravoto na obrazovanie i obuka vo tek na najmalku 12 godini ili, vo sekoj slu~aj, do zavr{uvawe na kvalifikaciite pred 18-godi{na vozrast”. Vo **Norve{ka** ne samo {to vrabotenite imaat zakonsko pravo na otsustvo, tuku spored reformata *Kompetencii* vozrasnite imaat zakonsko pravo na osnovno, ponisko sredno i povisoko sredno obrazovanie, i na ocenuvawe na nivnoto neformalno i neintencionalno u~ewe. Vo **Francija** site vraboteni, kako i onie {to baraat rabota, imaat pravo na proverka na nivnite steknati kompetencii kako na~in da se

pomogne nivniot profesionalen/stru~en napredok. Ponatamu, od januari 2002 sekoj poedinec vo Francija ima pravo negovoto/nejzinoto prethodno neformalno ili neintencionalno u~ewe da bide validirano. Namerata na ovie francuski merki e da se indentifikuvaat steknatite kompetencii a ne odnovo da se u~i; no i pokraj toa tie ja naglasuvaat {irokata `ivotna dimenzija na do`ivotното u~ewe i poka`uvaat kako u~eweto mo`e da se integrira vo `ivotot von od strukturite na formalno u~ewe. Drugi zemji (**UK**) stavaat pogolem naglasok vrz po{irokiot pristap i pogolemata ponuda (vidi III i IV podolu).

7. Obezbeduvaweto individualni prava e ~ekor vo prava nasoka, osobeno olesnuvaweto na pristapot 'vtora {ansa' za onie koi ne gi sledele pati{tata na standardno obrazovanie i obuka ili pro{iruvaweto na horizontite na onie koi imale ograni~eno ili prekinato u~estvo vo obrazovaniето i obukata. Sepak postoi rizik deka vakvite prava mo`at da ostanat samo aspiracii ako ne se proprateni so soodvetna finansiska i druga potkrepa obezbedena od razni u~esnici. Ovde se vku~eni i kampawi za informacii i publicitet nameneti za pottik na svesta, soodvetni dogovori za otsustva na nivo na kompaniite i propratna infrastruktura, kako na pr. jasli, za da sme sigurni deka pravata navistina }e se ostvaruvaat.
8. **Holandija** zboruva za nejasnotii vo tradicionalnata podelba na odgovornosti, predizvikani od toa {to vladata e odgovorna za inicijalното obrazovanie i obuka, a privatniot sektor za vrabotenite lule. Se poso~uva na u~estvoto na industrijata vo inicijalniot dvoen sistem, pri {to vladata prezema izvesna odgovornost za vrabotenite bez osnovni kvalifikacii, a s# pove}e se naglasuva potrebata poedinecot da prezeme pogolema odgovornost, so toa {to dr`avata i rabotodavcite bi bile olesnuva~i, a mnogu kolektivni dogovori bi imale odredbi za ovozmo`uvawe obuka.
9. Sozdavaweto na pazar za uslugi vo obrazovaniето i obukata, koj postoi odamna, no verojatno }e se razviva u{te pove}e so raste`ot na individualното i samoinicijativното u~ewe, e itno potrebno od pove}e pri~ini (vidi odgovori na pra{awe 13 podolu). **Germanija** ve}e donese zakoni za regulirawe na pazarot za obrazovanie i obuka kako odgovor na zgolemenata konkurencija me|u provajderite, a so toa gi podobri i opsegot i kvalitetot na toa {to se nudi i go potstrekna poedinecot, dodeka **Francija** usvoi novi pravila za uslugite za obuka od privatni obezbeduva~i.

Koordinacija me|u ministerstvata (Q2)

10. Tradicionalното delewe na ministerskite odgovornosti me|u op{toto i stru~ното obrazovanie – osobeno prodol`enata stru~na obuka – e rasprostranet faktor koj bara zna~itelen napor za koordinacija ako treba da se sozdade prava strategija za do`ivotno obrazovanie. Vo neкои slu~ai (**D, B**) ovie delewa se povrzani so ustavniot sistem, no vo sekoj slu~aj dlaboko se navlezeni vo politiki~kata i administrativnata praksa. Tie ne treba da pretstavuvaat nepremostliv problem; vsu{nost nekolku zemji imaat vospostaveno mehanizmi za nadminuvawe na nivnite nedostatoci.
11. Odgovorite od nekolku zemji navestuvaat deka po inicijativite na EU (osobeno Potpornite ramki na Zaednicata i Operativnite programi za operacii so strukturni fondovi) ostvareno e zajaknuvawe na me|uministerskata koordinacija. **Holandskata** nacionalna akciona programa za do`ivotno u~ewe (1998) e direktan odgovor na evropskata godina na do`ivotno u~ewe, a kako posledica se pojavi i agenda na politikata za do`ivotno u~ewe koja gi opfa}a ministerstvata za obrazovanie i za socijalni i za ekonomski raboti. Sega se podgotvuva

meduminiisterska 'platforma za do`ivotno u`ewe' za koja e potrebna koordinacijata na ministervata za pravda, za zdravstvo i za socialni gri`i. Faktot {to do`ivotnoto u`ewe se gleda kako 'kontroverzno pra{awe' nadvor od redovnite obvrski na vladata poka`uva deka konceptot navistina fatil koreni vo doma{nata politika.

12. Propisite na evropskiot strukturen fond ve}e nad deset godini ja naglasuvaat potrebata od koordinacija i evalvacija. Vo neкои zemji – ne samo 'zemjite od kohezijata' koi se glavni korisnici kako **Spanija** i **Grcija**, tuku i drugi kako **Germanija** i **Francija** – raste`ot na neкои koordinativni strukturi eksplicitno se povrzuva so operaciite od strukturniot fond. Me|u ovie zemji, koordinacijata povrzana so do`ivotnoto u`ewe e poo`igledna na regionalno i programsko nivo otkolku na nacionalno nivo. Vo **Grcija**, vo kontekst na strukturniot fond za potkrepa na zaednicata (*The 3rd Structural Fund Community Support Framework*), primenata na dvete operativni programi (za vrabotuvawe i stru`no obrazovanie od Ministerstvaoto za trud i socialna bezbednost, a za op{to obrazovanie i inicijalno stru`no obrazovanie od Ministerstvoto za obrazovanie i verski pra{awa) se `ini deka }e bara od ministervata i drugite statutarni i nestatutarni tela dogovarawe za zaedni`kite akcii. Osven toa, nov propis za nacionalniot sistem za povrzuvawe na stru`noto obrazovanie i obuka i vrabotuvaweto sega e vo faza na konsultacii so socialnite partneri.

II. Gradewe partnerstva

Partnerstva na lokalno nivo (Q3)

13. Decentralizacijata i gradeweto partnerstva na lokalno ili regionalno nivo `esto odat raka pod raka i mo`no e da se nadopolnuvaat po odnos na definirawe i zadovoluvawe na lokalnite i regionalnite potrebi. Vo Germanija programata 'Region za u`ewe – poddr{ka za mre`i' e du{ata na programata za do`ivotno u`ewe za site izgotvena od Federalnoto ministervstvo za obrazovanie i istra`uvawe. Ovaa programa (2001 do 2006) ima sega okolu 70 proekti niz celata zemja i se o`ekuva da ja podobri, od dnoto nagore, ponudata od mo`nosti za u`ewe, osobeno za marginalnite grupi. Okolu 40% od predvidenite 113 milioni evra doa|aat od ESF. I Italija gi promovira lokalnite partnerstva preku sozdavawe regionalni/lokalni komiteti `ija uloga e da gi integrira site mo`nosti za u`ewe na teritorijalno nivo.
14. Vo **Francija** interesen e konceptot za razvivawe *regionalni tehnolo{ki platformi* koi }e gi povrzat u`iliktata, univerzitetskite istra`uva`ki institucii, lokalnite partneri i firmi vo opredeleni industriski granki. Ovie strukturi (vo momentov gi ima pedeset) pretstavuvaat zna`itelen faktor vo regionalniot razvoj. **Avstriskata** inicijativa *obrazovni grozdovi (Educational clusters)* e direktno povrzana so do`ivotnoto u`ewe; taa se oslonuva na postoe`kite obrazovni i delovni strukturi, a ima potkrepa i od Ministerstvoto za obrazovanie i Nacionalnata trgovska i industriska komora. **Avstrija** neodamno projavi i inicijativa (*Unternehmen-Bildung*) za pribli`uvawe na obrazovaniето do svetot na rabotni mesta, kade regionalnite zainteresirani strukturi igraat klu`na uloga, pomognati od edna nacionalna kancelarija. Osumnaeset procenti od u`iliktata ve}e imaat dolgoro`ni partnerstva so industrijata. **Holandija** gi ohrabruva provajderite od site nivoa na stru`no i profesionalno obrazovanie i obuka da formiraat partnerstva me|u sebe i

so regionalnitate vladi i klientite od privatniot sektor za da se vospostavi fleksibilna regionalna mre`a na mesta za u~ewe.

15. Nekoi zemji (**UK, F, A**) ja naglasuvaat va`nosta od otvorawe u~ili{ta i drugi obrazovni institucii za da se promovira do`ivotnoto u~ewe. Slu`bite za profesionalnata orientacija, na pr. *Connexions* za mladi od 13-19 godini vo **Anglija**, se smetaat za mnogu va`en element vo gradeweto partnerstvo me|u organizacii i vo vospostavuvawe kontakt so klientite. Vo ova zemja usluga na mladite im nudat ~etirieset i sedum partnerstva formirani vrz teritorijalna osnova i pokrieni so Soveti za u~ewe i za ve{tini, a od 1999 postojat i 101 nestatutarni dobrovolni partnerstva za u~ewe (~lenovite se dvi`at od dobrovolni tela do vi{o ili visoko obrazovni institucii). Tie se sozdadeni za da promoviraat sorabotka me|u provajderite na do`ivotno u~ewe i da go maksimiziraat pridonesot od u~ewe za lokalnoto naselenie. Vo **[kotska]**, so pomo{ na ministerstvoto sozdadeni se niza partnerstva me|u provajderite na profesionalna orientacija i do`ivotno u~ewe.
16. Ulogata na javnitate biblioteki kako centralno mesto na lokalnata mre`a za u~ewe se spomenuva vo mnogu izve{tai, no osobeno vo **Danska**. Javnitate biblioteki se gledaat kako lesno dostapni mesta, i toa ne samo vo fizi~ka smisla, za mnogu grupi od naselenieto, vkladitelno i onie od grupata 'ekskluzija', na pr. migrantite. I **Holandija** u~ili{tata gi smeta za resurs na zaednicata i ja promovira povrganosta so bibliotekite za da se zajakne ulogata na obete vo do`ivotnoto u~ewe. Se poka`a deka **Finska** ima relativno naprednat sistem na lokalni i regionalni partnerstva. **Luksemburg** spomnuva sozdavawe na mre`a od internet resursni centri (*Internetstuff*) za obrazovanie na vozrasnite, po eden vo sekoja oblast so lokalna vlast, bazirani vrz uspe{nata sorabotka me|u ministerstvata, lokalnitate vlasti i privatnitate zdru`enija. I **[panija]** go potpomaga voveduvaweto novi tehnologii vo bibliotekite vo dogovor so regionite i lokalnitate vlasti.

U~estvo na socijalnitate partneri (Q4)

17. Ulogata na socijalnitate partneri na nivo na EU be{e razgledana od niv samite vo poseben izve{taj kako {to e pogore izneseno (pasos 4). Relativniot nedostig na novi podatoci za u~estvoto na socijalnitate partneri vo odgovorite na anketiranite zemji bi mo`el da se objasni so izvesna nesigurnost po odnos na toa {to e navistina novost kako sprotivno na prodol`uvaweto i prifa}aweto na dobra praksa. Kako {to mo`e da se o~ekuva ima mnogu podatoci od op{ta priroda za u~estvoto na socijalnitate partneri vo komiteti i partnerstva, i osobeno vo nie povrzani so po~etnoto i prodol`enoto stru~no obrazovanie i obuka. Ova e o~igledno silno izrazeno vo mnogu zemji (**D, DK, A, N**). Vo **[panija]** socijalnitate partneri se pretstaveni vo konsultativnitate soveti ne samo za stru~no obrazovanie i obuka tuku i vo onie za u~ili{no obrazovanie na nacionalno i regionalno nivo. Vo nekoi slu~ai se javuva nov napor da se zajakne sorabotkata so socijalnitate partneri, na pr. povtornoto otvorawe na pregovorite so socijalnitate partneri vo **Francija** za stu~noto obrazovanie i obuka vo 2003 ~ija cel be{e prilagoduwane na stru~noto obrazovanie i obuka i davawe mo`nost na site vraboteni postojano da gi razvivaat svoite kompetencii. I vo **Italija** sorabotkata so socijalnitate partneri e zna~itelna. Vo juli 2002, dr`avata i socijalnitate partneri go potpi{aa *Paktot za Italija* ~ija cel e da se promovira razvojt na ~ove~kiot resurs. Me|u prioritnitate celi se obozmo`uvawe luleto da gi steknat potrebnitate klu~ni kompetencii i da im se olesni na vozrasnite pristap do do`ivotnoto u~ewe. Vo kontekst na bilateralnitate regionalni tela, socijalnitate partneri imaat odgovornost da sogledaat koi ve{tini im

se potrebni na kompaniite (za da se opredelat potrebite od obuka) i dolgoro~no da gi predvidat potrebite od u~ewe. Vo **Finska** Ministerstvata za obrazovanie i za trud imaat zaedni~ki komiteti koi gi vkluuvaat i socijalnite partneri. Vo **Belgija** – vo **Flandrija** po inicijativata *Do`ivotnoto u~ewe e na prav pat (LLL in goede banen)* konusltaciite meju ministerstvata i socijalnite partneri dovedoa do dogovori meju 22 sektori, a socijalnite partneri }e bidat vkluu~eni vo merkite {to }e sledat. Vo **Valonija** Sovetot za obrazovanie i obuka e aktiven vo dijalogot meju socijalnite partneri, a vo juni 2003 regionalniot minister prezede dodatni merki za da se zgolemi u~estvoto na socijalnite partneri vo do`ivotnoto u~ewe.

18. **Island** im ostavil na sindikatite i organizaciite na rabotodavci da gi dogovoriat uslovite koi }e gi garantiraat pravata na vrabotenite/rabotodavcite, iako vo 2003 vladata postigna dogovor so dvete strani vo industrijata da se sozdade Uslu`en centar za obrazovanie i obuka potpomagan od vladata. Dogovorite za plati sodr`at mnogu odredbi koi im go garantiraat na vrabotenite pravoto na do`ivotno u~ewe, odredbi za fondovi za do`ivotno u~ewe, no i odredbi koi garantiraat povisoki plati za onie so povisoki kvalifikacii. Taka, sega s# po~esto dogovorite za plati im go garantiraat na vrabotenite pravoto da odat na studii. Vladata na **Obedinetoto Kralstvo** meju rabotodavcite ja promovira idejata deka unapreduvaweto na osnovnite ve{tini treba da bide voobi~aen del od aktivnostite za razvoj na rabotnata sila. Preku sindikalniot fond za u~ewe, vlastite od razni delovi na zemjata prodol`uvaat (od 1997) da ja zajaknuvaat sposobnosta na sindikatite da vlijaat i vrz rabotodavcite i vrz vrabotenite tie da go pottiknuvaat u~eweto na rabota. Vo **[kotska**, edna sindikalna rabotna grupa za do`ivotno u~ewe, predvodena od Ministerot za pretpriemni{tvo, transport i do`ivotno u~ewe se sre}ava na sekoi tri meseci i nudi forum za u~estvo na sindikatot vo {kotskata izvr{na vlast.
19. Ima samo malku uka`uvawa na prisutnosta na socijalnite partneri vo fondovskite aran`mani. Sepak, tamu kade postojat fondovi za obuka – sobrani preku odvojuvawe od platite itn., ~esto na sektorska osnova (**I, D, F, A**) – socijalnite partneri se involvirani vo nivnoto menaxirawe. **Grcija** naglasuva deka ima poseben fond za vrabotuvawe i stru~no obrazovanie.

Ulogata na strukturite za obrazovaniie i obuka vo promovirawe na do`ivotnoto u~ewe (Q5)

- kombinirawe na rabotata i u~eweto

20. Kombiniraweto na obrazovaniето i obukata so rabotata e va`en faktor za razvivawe ~uvstvo za do`ivotno u~ewe. Formite mo`at da se razli~ni, kako dvojniot sistem vo zemjite od germanskoto jazi~no podra~je, ili ‘sendvi~’ kursevite praktikuvani na neкои drugi mesta. Odgovorite od nekolku zemji navestuuvaat deka sistemite za obrazovanie i obuka s# pove}e se razvivaat vo pravec na takov dvoen priod stavajki go naglasokot vrz povrzanosta so rabota i vrabotlivost. **Francija** ima prezemeno brojni merki vo poslednive nekolku godini za da predizvika poaktivna anga`iranost na tradicionalniot obrazoven sistem so

regionalnite zainteresirani subjekti i da ja olesni sorabotkata me|u strukturite za nastava i/ili obuka vo pravec na sektorskite potrebi ili potrebite za obrazovanie na vozrasni. Ovie merki vo 2001 dovedoa do sozdavawe *Lycées de métiers* {to, pak, sozdadoa partnerstva me|u provajderite na obrazovanie i obuka i ekonomskite i regionalni ~initeli vo posebni tehnolo{ki granki, so {to se olesni integracijata na teoriskoto i prakti~noto u~ewe. Sozdavaweto na entiteti od javen interes vo 2002 (*Groupements d'intérêt public "formation continue et insertion professionnelle"*) ja olesni sorabotkata me|u javnite regionalni tela odgovorni za obrazovanie i obuka i privatnite operatori. Site kursevi na u~ili{na osnova koi nudat stru~ni kvalifikacii mora da vku~uvaat i period od obuka na rabotno mesto. Eden neodamne{en (1999) zakon vo **Italija** se odnesuva na sistem od posle-sredna, ne-univerzitetska obuka za sozdavawe visoko kvalifikuvani tehni~ari, so 30% od obukata pominata na rabota. Odgovorot na **Avstrija** uka`uva deka kaj niv postoi ve}e vostanoveno blisko partnerstvo me|u industrijata, vlastite i obrazovniot sistem po ondos na mnogu aspekti od do`ivotnoto u~ewe, i deka ova partnerstvo i natamu se razviva so sekoja nova inicijativa.

- u~ilif{ta i inicijalna obuka

21. Pogolemoto navleguvawe na u~ili{tata i drugite obrazovni institucii (vku~itelno vtoriot i tretiot stepen i obrazovaniето na vozrasni) vo do`ivotnoto u~ewe e naglaseno vo site izve{tai. Nekoi zemji (**UK, F**) stavaat naglasok vrz merkite so koi obrazovnite institucii bi mo`ele da postanat lokalni centri za u~ewe so polesen pristap do niv za site grupi. Vo **Italija** planot za obuka na visoko kvalifikuvani tehni~ari (IFTS) e dobar primer za sorabotka me|u u~ili{tata i univerziteti, i za dijalog me|u raznite institucionalni ~initeli za definirawe na potrebite, planirawe i primena, a i **fancuskite** *Lycées de métiers* spomenati pogore so dr`at neкои od ovie karakteristiki.
22. Me|utoa, postojat pove}e na~ini da se postigne po{iroka involviranost. [**vedska** smeta deka sproveduvaweto na do`ivotno u~ewe pretpostavuva deka zadol`itelnoto {koluvawe uspealo na sekoj poedinec da mu gi razvie negovite posebni li~ni osobini i vo toj kontekst bara pro{iruvawe na srednoto obrazovanie kade sr`ta }e ja so~inuvaat osum osnovni predmti, kako na~in za obezbeduvawe progres i izbegnuvawe ‘}orsokaci’. I **Avstrija** ja naglasuva va`nosta na klu~nite kompetencii (vku~itelno i samostojnoto u~ewe) vo reformite na kurikulumite i za op{toto i za stru~noto obrazovanie, i namerava {kolskiot sistem i vertikalno i horizontalno da go napravi otvoren, so mo`nosti za zavr{uvawe na obrazovaniето so ‘vtora {ansa’ i strani~ni ‘pre{altuvawa’ vo razni pati{ta na obrazovanie i obuka. Vo **Anglija** programata za prodol`eno {koluvawe }e se sproveduva vo ne pove}e od 240 u~ilif{ta za da im ovozmo`i da gi obezbedat klu~nite usluga i aktivnosti (detska gri`a, zdravstvena i socijalna gri`a, mo`nosti za do`ivotno u~ewe, u~ewe vo semejstvoto, pomo{ vo roditelskata gri`a, sport i umetnost kako pottik vo u~eweto i pristap kon IKT). **Grcija** zboruva za pro{iruvawe na kurikulumite od oblasti kako zdravstveno obrazovanie i doma}instvo, i za primena na novi nastavni metodi, vku~itelno IKT.

- visoko obrazovanie

23. Instituciите za visoko obrazovanie se smetaat za osobeno va`ni, kako i nivnata pogolema involviranost vo zaednicata vo koja opstojuvaat ([**vedska, Grcija,**

Norve{ka}. Ulogata na instituciite od tret stepen vo promoviraweto na do`ivotno u~ewe se naglasuva i vo **Grcija**, kade e vostanoven otvoren univerzitet na nacionalno nivo, a vo sekoj univerzitet ima instituti za do`ivotno u~ewe, ~ija celna grupa e lokalnoto vozrasno naselenie. **Finska**, kade prakti~no sekoj zavr{uva op{toobrazovna {kola a nad 90% od decata steknuvaat i posledol`itelno obrazovanie, prezema merki da pottikne i ponatamo{no {koluvawe, pri {to univerzitetite se trudat da go olesnat priznavaweto na prethodnata {kola i na neformalno nau~enoto, kako i da go zgolemat brojot na fazite za pristapuvawe i za izleguvawe i mo`nostite za individualna naobrazba.

- obrazovanie za vozrasni

24. Normalno e {to obrazovaniето za vozrasni dobiva zna~itelno vnimanie kako klu~en moment vo promoviraweto na do`ivotno u~ewe. **Grcija** ja naglasuva ulogata na centrite za obrazovanie na vozrasni, organizirani na baza na lokalna mre`a, koi go koordiniraat i obezbeduvaat do`ivotnoto u~ewe na regionalno i lokalno nivo. Nekoi drugi zemji (**S, N, DF**) stavaat pogolem naglasok na pristapot na vozrasnite do programite za (osnovno i sredno) op{to obrazovanie. I [**vedska** ja naglasuva potrebata od otvoreni aktivnosti vo ramkite na obrazovaniето za vozrasni i aktivnostite, kako sovetuvawa, validacija, pristapnost i potkrepa vo u~eweto, gi smeta za temeli na do`ivotnoto u~ewe. Vo **Norve{ka** postojat okolu 130 lokalni centri za u~ewe, koi se osnovani od dr`avata i koi promoviraat sorabotka me|u lokalnite pretprijatija i u~ilic{tata. **Danska** go naso~uva vnimaniето kon razvoj na centri za kompetencija za da se obezbedi ramnote`a na pobaruva~kata i ponudata od dvegodi{ni skrateni (part-time programmes) programi vo ramkite na sistemot za obrazovanie na vozrasni. **Italija** izvestuva za otvorawe na teritorijalni centri za u~ewe na vozrasni niz celata zemja, ~ija namena e da im se obezbedat na vozrasnite ve~erni ~asovi za dobivawe kvalifikacii ramni na tie {to se steknuvaat na nivo na sredno u~ilic{te.

III. Pregled na pobaruva~kata za u~ewe

Pristap do osnovnite ve{tini za site kako osnova (O6)

- rana detska gri`a i razvoj

25. Baraweto za zgri`uvawe na decata od predu~ilic{na vozrast vo minatoto (a vo zna~itelna mera i denes) se javuva poradi misleweto deka so toa roditelite }e se slobodni da odat na rabota ili da se zafatat so sopstvenoto obrazovanie. No, s# pove}e ima pokazateli deka raste ubeduvaweto za va`nosta na ranata detska gri`a i razvoj kako prva, kriti~na faza vo pristapot kon do`ivotno u~ewe 'od lulka do grob', osobeno rasprostranet vo **Finska. Obedinetoto Kralstvo** i **Grcija** spomenuvaat merki za podobruvawe na ra{irenosta i pristapot do predu~ilic{ni ustanovi. Se smeta deka raniot razvoj e mnogu va`en za decata so poneprivilegirana zadnina za da se izbegne permanenten socijalen hendikep. **Holandija** jasno uka`uva na predu~ilic{noto obrazovanie i ranata detska gri`a kako na prv ~ekor kon sozdavawe kultura za do`ivotno u~ewe. Celta im e da se obezbedi, vo momentot koga }e trgnat vo treto oddelenie, decata da se sre}avaat so {to e mo`no pomalku neprijatni situacii. I **Danska** i [**vedska** se zalagaat za

podobruvawe na programite, za malite deca da mo`at da go po~nat procesot na u~ewe po pozitiven i strukturiran pat soodveten na nivniot razvoen stepen. Vo **Danska** 90% od op{tinite mo`at da dadat garancija za obezbedena dnevna gri`a, a istiot procent od 3-5 godi{ni deca se vo centri za dnevna gri`a pod javen nadzor.

- osnovni ve{tini; pismenost

26. Kako {to mo`e da se o~ekuva, vo izve{taite od pove}eto zemji zna~itelno vnimanie im se posvetuva na osnovnite ve{tini kako na kriti~no va`en temel za ponatamo{noto u~ewe. **Francija** naglasuva deka se bori protiv nepismenosta i osipuvaweto na u~enici, poso~uvajki gi u~ili{tata kako glavnoto mesto kade se razvivaat osnovnite ve{tini. Za da se spravi so ovie problemi vo 2001 godina taa osnova dr`avna agencija za borba protiv nepismenosta. Ovaa akcija e bazirana vrz me|uministerska i me|uinstitucionalna sorabotka. I vo **Irska** ima niza merki za spravuvawe so nepismenosta me|u vozrasnite, vku~itelno i dnevni emisii na javniot TV servis, {to se poka`a osobeno uspe{no za nadminuvawe na po~etnite inhibicii kaj lu|eto. I **Avstrija** i **Holandija** go naglasuvaat steknuvaweto osnovni obrazovni kvalifikacii, ako e potrebno i preku mo`nosta za 'vtora {ansa', kako platforma za ponatamo{en napredok. Vo ova smisla, za 'osnovna kvalifikacija' se smeta zavr{eno vtoro nivo od sredno stru~no u~ili{te, ili povisokoto nivo od gimnazija, i sekoj koj go nema ova obrazovanie se smeta deka predvreme napu{til u~ili{te i e cel na razni popravni merki. Vo **Grcija** ima programa za u~ili{ta za 'vtora {ansa' nameneta na onie nad 18 godini na koi im se zakanuva ekskluzija poradi funkcionalna nepismenost ili nemawe kvalifikacii. Vo **Obedinetoto Kralstvo**, programata na **Severna Irska** *Osnovni ve{tini za `ivotna strategija* od 2002 godina poka`uva potpolno nov priod (so neкои specifi~ni celi) kon problemite na alfabetskata i numeri~kata pismenost; taa voveduva nov regionalen kurikulum, i akreditacija za vozrasni u~enici i za podobreni tutorski kvalifikacii. Od druga strana, **Germanija** smeta deka pro{iruvaweto i pogolemata fleksibilnost na dvojniot sistem (na pr. merki za stru~na podgotovka kako pomo{ za zapi{uvawe) pretstavuvaat klu~en instrument za spre~uvawe na ekskluzija. Nekolku zemji (**NL, F**) davaat dano~ni olesnuvawa ili grantovi za firmi koi obu~uvaat, do edno dadeno kvalifikacisko nivo, prethodno nevraboteni lica. **Francija** upatuvava na zakon usvoen vo 2002 koj se odnesuva na mladi bez kvalifikacii. Ovoj zakon obezbeduva finansiska pomo{ za nivna obuka na rabotnoto mesto. Neobi~no e toa {to [**panija** vo svoeto zakonodavstvo go naglasuva razvojt na pretpriemni{tvoto kako cel na sistemot za obrazovanie i obuka.
27. So ogled na op{tiot rast na obrazovnite standardi i dostignuvawa vo pove}eto zemji vo poslednive godini, ne e iznenaduvako {to tie site zboruvaat za vozrasni lu|e bez nikakvi ili so niski kvalifikacii. Opsegot se dvi`i od funkcionalna nepismenost (**GR, I**) preku onie so zavr{eni ~etiri ili osum oddelenija do onie koi se nevraboteni bidejki glavnite ve{tini koi tie gi nau~ile denes ve}e ne se potrebni. Site priznavaat deka za mnogu od ovie lu|e ne mo`e ni{to da se stori niz strukturite na tradicionalnoto formalno obrazovanie. Zatoa raste va`nosta na novite vidovi obrazovanie i obuka vo neformalni ili neintencionalni sredini, kako i priznavaweto na u~eweto i ve{tinite steknati na rabotnoto mesto ili vo neintencionalni situacii (**F**). Vo **Anglija** vladinata strategija za podobruvawe na ve{tinite od pismenost, jzik i numeri~nost kaj vozrasnite (*Ve{tini za `ivot – Skills for Life*) be{e lansirana vo mart 2001, a cel & be{e da dopre do eden i pol milioni vozrasni do 2007

godina. Opismenuvaweto i numeri~nosta potpolno besplatno im se nudat na zainteresiranite. 170.000 vozrasni ve}e se imaat javeno na specijalniot telefonski broj koj dava informacii za kursevi. Eden pilot-proekt, *Ve{tini za celo semejstvo (Skills for Families)*, nudi ve{tini za pismenost, jazik i numeri~nost za celi semejstva vo u~ili{tata, na rabotni mesta i kaj volonterski organizacii. [kotska razviva partnerstva za opismenuvawe na vozrasni na osnova na zaednicata.

- posebni grupi

28. Me|u posebnite grupi, najspomenuvana, i toa ~esto vo iten kontekst, e grupata migranti, etni~ki malcinstva, begalci i azilanti. Izve{taite ostavaat vpe~atok deka i tamu kaj{to brojkite ne se golemi, pra{aweto se smeta za itno, a vo nekoj zemji i kako nova situacija, i deka e potrebno vedna{ da se deluva. Skoro site zemji davaat primeri od sopstvenite merki – mnogu od niv se odnesuvaat na u~ewe na lokalniot/dr`avniot jazik kako vtor jazik. Iako prednosta od ova za vrabotuvawe e o~igledna (i osobeno motivira~ka), se sre}ava i naglasok vrz potrebata dobro da se nau~i jazikot na zemjata doma}in, za lu}eto da funkcioniraat kako aktivni gra}ani, a ne samo kako del od rabotnata sila (NL). Zatoa potrebno e da se postigne ravnote`a vo ponudata za u~ewe jazik. Prezemenite merki ~esto imaat interkulturalna dimenzija, no ima i takvi koi pomagaat migrantite da se vku~at vo glavnite tekovi, kako na pr. dvojniot sistem vo **Germanija**.
29. Nekolku zemji go spomenuvaat pra{aweto za vku~uvawe na zatvorenici vo strategiiite za do`ivotno u~ewe. Tie ponekoga{ vmetnuvaat i posebni bele{ki za jazik~kite ponudi za imigranti/etni~ki malcinstva (**Anglija**).
30. I pokraj toa {to ova e me|unarodna godina na lu}e so pre~ki, relativno malku izve{tai sodr`at bele{ki za inicijativi za lu}eto so fizi~ki ili mentalni pre~ki. **Danska** e edna od isku~ocite. **Francija** go poddr`iva pristapot na u~ewe za lu}e so pre~ki preku otvorenoto i dale~insko u~ewe (open and distance learning – ODL).
31. Geografskiot pristap za lu}eto od oblastite koi se daleku od obrazovanieto, vku~itelno i visokoto obrazovanie, s# u{te se gleda kako neobraboteno pra{awe; vo [vedska e osnovan univerzitet so mre`a koja gi povzuva programite koi ve}e se ponudeni na postoe~kite univerziteti. Verojatno e sprotivno na trendot vo drugi zemji za racionalizacija, no **Avstrija** opstojuva na postoeiweto u~ili{ta vo selskite oblasti kako kulturen resurs za zaednicata.

UKT ve{tini (Q7)

Celi i prioriteti koi odrazuvaat razni nacionalni situacii

32. Vo mnogu izve{ai se tvrdi deka za ekonomijata e potrebno ve{tinite na IKT da se razvivaat vo u~ili{tata, no i me|u celoto naselenie; sepak, te{ko e da se opredelat jasni trendovi za celite i prioritete. Faktot {to tie se nao|aat vo razli~ni fazi na napredok, na primer nekoj poedinci, u~ili{ta i drugi organizacii imaat pristap do personalni kompjuteri (PK) i internet, gi zgolemuva razlikite vo naglasokot koj mu se dava na aspektot na IKT. Za pove}eto zemji ova ne e samo pra{awe na pristap ili na podobruvawe na toj pristap preku po{iroka mre`a – faza {to e sega vo podem. Se postavuvaat razli~ni celi za razli~ni delovi od naselenieto ili

sistemot na obrazovanie i obuka. Na primer, **Severna Irska** si postavila cel vo vi{oto obrazovanie da obezbedi po 1 PK za seкои 5 studenti i 3 PK za personalot vo toa obrazovanie; **Danska** – 70% od semejstvata so u~ili{ni deca da imaat pristap do internet. **Francija** im ovozmo`uva na site koi baraat rabota 14 ~asa IKT obuka, so mo`nost za naknadni 21 ~as za da se steknat osnovni ve{tini vo ovoj domen. Izvesen broj zemji obra}aat posebno vnimanie na zgolemuvawe na u~estvoto na `eni vo IKT obuka (cel na **Germanija** e 40% do 2005). **Portugalija** insistira IKT ve{tinite da stanat del od nacionalniot sredno{kolski kurikulum, a **Irska** gi vku~uva kako osnovna kompetencija vo mnogu merki za socijalna integracija i pristap na pazarot na rabotna sila.

- pedagogija na IKT

33. Golema te`ina sega mu se pridava na toa kako IKT se koristi kako instrument za u~ewe i obrazovanie. Vo **Anglija** programata za transformacija na nacionalnata mre`a za u~ewe (s# u{te vo faza na formirawe) se predviduva da go opfati i u~eweto vo sektorot ‘po 16 godini’. Eden dobar del od **italijanskiot** akcionen plan za nova ekonomija e posveten na obrazovaniето i obukata za IKT. Vo 2003, e lansiran eden proekt nare~en ‘PK za mladite’ ~ija cel e da promovira koristewe i nabavuvawe kompjuteri. Za da se potkrepi celta od postignuvawe soodnos na 1 kompjuter na 10 studenti do 2004, vo 2001 bea izraboteni akcionen plan za IKT obuka na nastavnici i nacionalna programa za promovirawe na koristeweto na IKT kako del od didakti~kite sredstva. Vo **Finska** proektot ‘*Ve{tinite na gra/anstvoto vo info-op{testvoto*’, koj gi opfati i imigrantite i onie nad 60 godini, stana del od strategijata ‘*Obrazovanie, obuka i istra`uvawe vo info-op{testvoto 2000-2004*’. Vo francuskoto govorno podra~je od **Belgija** vo juli 2002 vladata usvoi strategiski plan za inkorporirawe na IKT vo {kolskiot kurikulum, a **valonskata** regija ima svoj plan *Plan Mobilisateur TIC*, izraboten vo sorabotka so privatniot sektor, koj im pomaga na onie {to baraat rabota da dobijат pristap do IKT. Vo sozdavaweto novi programi za obuka za vrabotuvawe vo IT i mediumskite sektori, se vnimava novite programi i ispitite da bidat fleksibilni i dinami~ni (**D**).

IKT kako sredstvo za pristap do u~ewe

34. Internetot {iroko se koristi kako sredstvo za gradewe partnerstva me|u razni organizacii i ministerstva i za polesen pristap do niv. **Luksemburg** ima izgradeno serija od internet resursni centri (eden vo sekoja lokalna administrativna oblast), za da se ovozmo`i direkten kontakt so IT. **Norve{ka** go gleda razvoјot na IKT kako na~in da se pro{iri pristapot do znaewe i da se sozdadat fleksibilni mo`nosti, lesno dostapni za korisnikot. Taa sozdade CD-ROM za da gi motivira i obu~i vozrasnite da koristat internet. Edna **danska** NVO (Dane Age Association), pak, organizira besplatni kursevi za postari lu|e.

- nastavnici i obu~uva~i

35. Temata zaedni~ka za odgovorite na mnogu zemji e klu~nata uloga na nastavnicite i obu~uva~ite (**Germanija, Severna Irska, Grcija**), kako da se popravat nivnite IKT ve{tini (**N, DK**) i kako da se popravi pedagogijata za IKT (**F**). Vo Grcija ve}e e воведена nastava od IKT vo site klasovi od srednoto obrazovanie, a sega

se nastojuva istoto da se postigne i vo osnovnoto obrazovanie. Celta e site nastavnici da imaat pominato niz obuka od IT do 2002, a postavena e mre`a za da se obezbedi postojan priliv na najnovi informacii, me|u drugoto i za dale~inska obuka na nastavnicite. **Francija** vo momentov si ima postaveno zada~a da odredi dobra sodr`ina i dobar pedago{ki pristap.

Promovirawe do`ivotno u~ewe na rabotnoto mesto (Q8)

36. Mo`ebi poradi na~inot na koj odgovorite bea sreduvani, pove}eto izve{tai od zemjite ~lenki poka`uvaat mnogu malku detali za novi inicijativi koi poteknuvaat od rabotni mesta (no, vidi i pasos A.6 pogore). Nema duri ni poznati koncepti kako {to e organizacijata za u~ewe ili *l'organisation qualifiante du travail*. Me|utoa, programata '*Investitori vo lu|e*' (*Investors in People – IiP*) prodol`uva da raste vo **Obedinetoto Kralstvo**, pri {to **Anglija** ja zgolemuva potkrejata osobeno na SME, a **[kotska**, kade u~estvuvaat 35.000 kompanii, prodol`uva da ja koristi i kako klu~no sredstvo vo razvivaweto organizacii za u~ewe. Vo 2002 **Holandija** ja vovede programata IiP, a lansira{e i {iroka programa za promocija na obuka za SME, vклу~itelno i obukata za sovetuva~i za obuka i razvivaweto na samo-dijagnosti~ki instrument za firmi. **Portugalija** gi objavuva celite za minimum broj godi{ni ~asovi od neprekinata obuka, prifatlivi za site vraboteni i, po pregovorite, vклу~eni vo tripartitnite dogovori; ovie dogovori predviduvaat i posebni akcii za vraboteni mladinci so nesoodvetno formalno obrazovanie.
37. **Norve{ka** zboruva za dodatni fondovi i programi za sozdavawe pove}e mo`nosti za neprekinata obuka za vraboteni vo ramkite na programata za gradewe kompetencii, a **Grcija** zboruva za obuka na samo-vraboteni lica i dr`avni slu`benici vo ramkite na strukturnite fondovi. **Finska** ima sistem na u~ewe povrzano so rabota vo koj vo 2002 godina u~estvuvaa 45.000 studenti/u~enici. Edna nova programa za '*U~ewe na rabota*' ima za cel da obu~i i 10.000 nastavnici i 20.000 treneri vo rok od 5 godini so kofinansirawe od ESF. Programata za razvoj na rabotni mesta, TYKE, dava dobri rezultati ov 1996 navamu. Vo ova zemja SME, osobeno vo metalskiot sektor, e mnogu aktiven vo razvivaweto na u~ewe na rabotnoto mesto. Vo **Belgija**, vo **Flandrija** e vo tek proekt za ispituvawe na bankite na podatoci za rabotni mesta, kade }e se povrzat i ponudata i pobaruva~kata, a vlastite na **Valonija** obezbeduvaat finansiski potstrek za pogolema obuka na aktivno vrabotenite, so uskladuvawe na pobaruvaweto i ponudata na ve{tini. **Danskiot** akcionen plan za itegracija (Integration Action Plan) pretprijatieto go gleda kako edno od mestata za nastava po danski jazik za imigranti, a **Anglija** ja naglasuva ulogata na rabotodavcite vo podobruvawe na osnovnite ve{tini preku obezbeduvawe kursevi za alfabetsko i numeri~no opismenuvawe i jazik (Employer Training Pilots, lansirani vo septemvri 2002).

Pottik za kompaniite da investiraat vo do`ivotno u~ewe (Q9)

38. Vo **Obedinetoto Kralstvo**, **angliski**ot pilot proekt '*Smetka za razvoj na mali firmi*' (*a Small Firm Development Account – SFDA*) im dava finansiska potkrepa na malite firmi da izrobotat razvojni planovi, a potoa da organiziraat i obuka; **{kotski**ot fond za ve{tini (SSF) e osnovan vo 2001 za da se podobri kvalitetot na obukata na rabotno mesto na sektorsko nivo (polovina milion funti godi{no). I vo **Belgija**, vo **Flandrija**, SME u~estvuva vo edna programa od noemvri 2002 pri {to flandriskata vlada obezbeduva ~ekovi za obuka. Drugi inicijativi, kako {to e

proektot 'Kum' (*Godfather Project*) promoviraat zaemi, obuka na rabota i studiski grupi za alternativno u~ewe. **Gr~kiot** izve{taj se osvrnuva na koristeweto fondovi spored operativnata programa za konkurencija (*Competitiveness Operational Programme*) za da se pottikne razvojot na integrirani delovni planovi koi opfa}aat i studirawe i aktivnosti za obuka na onie pod 35-godi{na voзраст. **Avstrija** ima vovedeno novi dano~ni olesnuvawa i za poedinci i za firmi, koi se odnesuvaat na nekoi tro{oci za obrazovanie na lu|e koi rabotat. Pottiknuvaweto na investirawe vo do`ivotnoto u~ewe ima centralno mesto vo **italijanskiot** izve{taj, koj spomenuva fondovi za interprofesionalna obuka raspredeluvani od socijalnite partneri i organizirani na teritorijalno nivo (finansirani so prilozhi od rabotodavcite), i zakon od 2000 godina koj go priznava op{toto pravo na do`ivotno u~ewe, voveduva otsustvo za obuka i dano~ni namaluvawa.

Nastavnici, obu~uva~i (Q10)

39. Nekolku izve{tai se osvrnuvaat na novata uloga koja nastavnicite, obu~uva~ite, sovetodavcite, tutorite i dr. ja dobivaat so voveduvaweto na do`ivotno u~ewe. Predizvicite koi stojat pred sive ovie grupi proizleguvaat ne samo od izmenetite strukturni i institucionalni ramki, tuku i od ogromnite promeni vo metodite za nastava i u~ewe koi proizleguvaat od voveduvaweto novi programi i kurikulumi, a pred s# od {irokata primena na novite informati~ki tehnologii vo site nivni formi. Odnosot nastavnik/u~enik ima pretrpeno, i s# u{te pretrpuva, temelni promeni. Glavnata zada~a e da & se pomogne na edna golema i raznoli~na grupa lu|e da se soo~i, da gi prifat i da se prilagodi na ovie promeni.
40. **Holandija** poso~uva deka akcentot vrz obukata na nastavnicite se pomestuva od obrazovanie naso~eno na ve{tinite kon pretstava za nastavnikot kako nadgleduva~na samostojno u~ewe. Vo **Severna Irska** projaveni se nekoi inicijativi za razvoj na inicijalното obrazovanie na nastavnicite i raniot profesionalen razvoj (vtora i treta godina od nastavni~koto slu`buwawe) i vo u~ili{tata i vo ponatamo{noto obrazovanie. Celta na eden nacionalen proekt za obuka vo **[kotska** e vedna{ da se sozdadat mo`nosti za obuka na prakti~arite vo site sektori, pri {to posebna cel e zgolemuwawe na brojot na predava~i so polno rabotno vreme vo vi{oto obrazovanie koi imaat nastavni~ki kvalifikacii do 90%. **Finska** sproveduva programa '@ivotot kako u~ewe' (*Life as Learning*) 2002-2006 fokusirana na do`ivotnoto u~ewe vo ramkite na obrazovniot sistem, vo rabotniot vek i vo inicijalnata i ponatamo{nata obuka na nastavnicite. **Holandija** ja napravi obukata bazirana na IKT dostapna i za vozrasni koi sega zapo~nuvaat nastavna profesija. **Grcija** naveduva brojki za nastavnici koi pominuvaat niz povtorna obuka i, kako i **Francija**, gi naglasuva tehnikite za dale~insko u~ewe koi gi koristat nastavnicite i obu~uva~ite, bilo da se raboti za formalniot obrazoven sistem ili ne. Povtornata obuka na olesnuva~ite na u~ewe (obu~uva~i, nastavnici, tutori i edukatori) ima centralno mesto vo **italijanskata** strategija, so poseben fokus vrz 'tutori~iraci' i tutori za mladi, ~ija glavna uloga e profesionalna orientacija i sovetuvawe. Drugi akcii vo **Italija**, delumno finansirani od ESF, se dale~inska obuka na obu~uva~i i pilot-inicijativi za povtorna obuka na u~ili{ni nastavnici; so eden propis od 2001 vovedeni se kriteriumi za kvalitet za telata za obuka na koi im e potreben sertifikat za da mo`at da podnesat barawe kaj javnite fondovi. Vo **Anglija** akcentot, se ~ini, se stava vrz ve{tinite na onie koi obezbeduvaat sovetodavni usluzi i profesionalna orientacija, bilo tie da rabotat kako li~ni sovetnici vo servisot *Connexions*, bilo kako nastavnici po profesionalna orientacija vo u~ili{te. **Anglija** se povikuvaa i na

predložite vo izveštajot od noemvri 2002 'Uspeh za site' (*Success for All*), koji ja naglasuvaat potrebata od sozdavawe rakovoditeli, nastavnici, obu~uva~i i pomaga~i vo vi{eto obrazovanie. Vo **Valonija** se вовedeni novi zakoni za da se odredat kompetenciite i sr`ta na obukata, za obrazovnite sistemi podobro da se prilagodat kon do`ivotnoto u~ewe. Eden dokument od juni 2002 se odnesuva na obukata na studenti na povisokite instituti (CAPAES). Na regionalno nivo, so eden propis od mart 2003 obukata na obu~uva~i prerasna vo edna od glavnite zada~i na FOREM (slu`ba za vrabotuvawe).

41. **Luksemburg** gi podvlekuva posebnite problemi na nastavnicite od obrazovaniето za vozrasni, koji nemaat soodvetna (ili mo`ebi nikakva) pedago{ka obuka. Edna **finska** programa e naso~ena kon potrebite na nastavnicite od obrazovaniето za vozrasni; univerzitetite i vi{ite {koli }e bidat naknadno razgleduvani. I **Irska** sozdava mo`nosti za razvivawe ve{tini specifi~ni za pedagogijata na obrazovaniето za vozrasni, kako za dodiplomci od nastavnite studiski grupi koji se naso~uvaat kon obrazovaniето za vozrasni, taka i za diplomci koji bi mo`ele taa nasoka da ja kombiniraat so obuka od profesionalna orientacija i sovetodavstvo ili so studii po ~ove~ki resursi za delovna sredina. Vo **Flandrija**, oddelot od proektot DIVA zadol`en za 'Posebni kursevi za obu~uva~i vo obrazovaniето za vozrasni' zapo~na so opi{uvawe na profesionalnite profili na iskusni obu~uva~i na vozrasni kon krajot na 2002, po {to }e dojde definiraweto na osnovnite ve{tini i standardi za kompetencii i modeli za kursevi za u~ewe koji treba da se gotovi do krajot na 2003.

IV. Obezbeduvawe soodvetni resursi

Vladini celi za investirawe vo ~ove~ki resursi (Q11)

42. Vo sega{nava buxetska klima, nemaweto celi iska`ano so finansiski jazik mo`ebi ne pretstavuva iznenaduvawe. Iako pove}eto odgovori so dr`at nekoi buxetski informacii za poedine~ni inicijativi, pove}eto od niv se iska`ani kako u~estvo a ne kako investicija. Taka, na pr. **Belgija** projavuva zalo`ba za sozdavawe op{testvo za u~ewe za site (ili barem za site `iteli na vozrast me|u 25 i 65 godini) vo **Flandrija** do 2010, a **Valonija** si postavila cel da postigne zgolemuwawe od 50% vo u~estvoto vo stru~na obuka sporedeno so 2000 godina. Se zabele`uva deka buxetite za obuka se zna~itelno zgolemeni vo 2003, a nekoi buxeti za tehni~ka obuka se duri i udvoeni vo poslednive godini. **Holandija** namerava procentot na naseleniето {to e vklu~eno vo nekoj vid obrazovanie ili obuka da go dostigne nivoto na dvete vrvni zemji ~lenki na EU. Taa javuva deka ima dobar napredok, a dopolnitelni finansii im stojat na raspolagawe na razni oblasti (na pr., za podobruvawe na stru~no obrazovanie i obuka, za osnovni kvalifikacii za prethodno nevraboteni lu|e). **Irska** si postavuva niza celi iska`ani ili kako procenti od opfatenoto naselenie (na pr., stapka od 90% na ostanuvawe vo sredno obrazovanie do zavr{uvaweto) ili vo sporedbi so drugi zemji (na pr., za u~estvo vo posle-sredno obrazovanie i obuka sporedbeno so vrvnata ~etvorka od zemjite na OECD).
43. Nekoi zemji se osvrnuvaat i na po{irokoto ekonomsko pra{awe – investirawe vo ~ove~ki resursi. Na pr., vo **Germanija**, po edna parlamentarna odluka, Sojuzniot Minister nazna~i nezavisna ekspertska komisija za finansirawe na do`ivotnoto u~ewe. Vo 2002, komisijata objavi pregled na postoe~kata ponuda, pobaruva~ka i

u~estvo vo do`ivotnoto u~ewe, a nejniniot kone~en izve{taj i preporaki se o~ekuvaat kon krajot na 2003. Nekoi odgovori uka`uvaat na relativno visoki investicii (vo sporedba so drugite partneri od OECD) vo obrazovaniето (N) ili na neodamne{no zgolemuwawe na tro{ocite vo obrazivaniето (D). Pogolem naglasok se stava na zgolemuwawe na izdatocite za vozrasnoto naselenie (GR) otkolku na inicijalnoto (osnovno i sredno) obrazovanie. **Avstrija** izjavuva deka nejninite tro{oci za obrazovanie i sega go nadminuvaat me|unarodniot prosek, i se fokusira da go odr`i investiraweto, da ja zgolemi negovata efikasnost i da go podobi pristapot. **Francuskiot** prioritet za 2003 godina e primena na validacijata na neintencionalnoto i neformalnoto u~ewe, kako i vospostavuvawe nacionalna nomenklatura za kvalifikacii, mre`a za informacii i profesionalna orientacija, kako i merki za podobar pristap do kvalifikacija koja }e go olesni vrabotuvaweto. Kako del od 'Paktot za **Italija**', postavena e cel za opfat na 700.000 vozrasni godi{no vo ponatamo{no u~ewe.

Novi ili prenaso~eni fondovi za sektorite od nov prioritet (Q12)

- vtora {ansa vo osnovnoto obrazovanie

44. Se ~ini univerzalno e prifateno deka dr`avata e odgovorna za finansirawe na seto inicijalno obrazovanie i obuka i deka taa obezbeduva sistem za potkrepa so {to }e im ovozmo`i na lu|eto da gi koristat raspolo`livite mo`nosti; no, mislewata za ponatamo{noto obrazovanie i obuka ne se tolku jasno opredeleni. Op{to zemeno, izve{taite go poddr`uvaat besplatniot pristap do programite za osnovnoto i obrazovaniето {to sledi po nego za vozrasni koi nemaat soodvetni obrazovni kvalifikacii. Ova mo`e da se smeta kako davawe vtora {ansa – od dr`avni fondovi – za inicijalno obrazovanie bez ogled na vozrasta na poedinecot. Spored Propisot za reformi vo obrazovaniето za vozrasni (Adult Education Reform Act) od januari 2001, novite **danski** sistemi za finansiska pomo{ (vo 2003 godina 2,3 milijardi danski kruni) im stojat na raspolagawe na vozrasnite koi se vku~eni vo osnovnoto i slednoto op{to obrazovanie i vo stru~noto obrazovanie za vozrasni. Vo januari 2003, [vedska вовede nova {ema za grantovi za u~esnici vo obrazovaniето za vozrasni. Ovaa {ema, nameneta na lu|e me|u 25 i 50 godini so relativno malo inicijalno obrazovanie, treba da im ovozmo`i na vozrasnite da se steknat so obrazovanie ekvivalentno na osnovnoto ili srednoto obrazovanie. Od buxetot se obezbeduvaat 2 milijardi {vedski kruni godi{no, a se o~ekuva iznosot da bide dovolen za okolu 30.000 redovni studenti. Vo **Finska** Ministerstvata za obrazovanie i za trud zaedno izgotvija nova pet-godi{na programa za da se pottiknat na u~ewe onie najneobu~enite i da se ohrabrat onie me|u 30 i 54 godini da u~at za da dobijat sredno{kolski kvalifikacii i licenca za upotreba na kompjuter. Okolu 10% od obukata e naso~ena kon potrebite na biznisot, koj gi pla}a tro{ocite. Vo **Obedinetoto Kralstvo**, Programata za prodol`ni u~ili{ta (Extended Schools Programme) (opi{ana vo pasos C.20 pogore) vo **Anglija** dobiva 52,2 milioni funti za periodot 2003-2006, a [kotska planira da investira 40 milioni funti vo partnerstvata za u~ewe vo zaednicata so cel opismenuwawe na vozrasnite do 2006. Vo **Irska** izdatocite za opismenuwawe na vozrasnite se zgolemeni devetnaeset pati od 1998 godina, verojatno kako reakcija na rezultatot od studijata na OECD.

- dobro vlo`eni sredstva

45. Namesto vlo`uvawe novi sredstva, naglasok se stava vrz kvalitetot {to se dobiva za ve}e vlo`enite pari i vrz toa kako treba parite da se kanaliziraat. **Francija** uka`uva deka parite porano nameneti za umetni~ko obrazovanie }e se koristat za regrutirawe na novi nastavnici i za zgolemuwawe na tro{eweto vo obrazovanieto. Vo 2003 resursite se naso~uvaat za pomo{ na grupite so problemi, za zajaknuwawe na obrazovnata akreditacija na neformalnoto u~ewe i za obezbeduwawe IKT vo u~ili{tata. Inicijativite za stru~no obrazovanie i obuka na vozrasni }e se fokusiraat na grupi koi verojatno nemaat nikakov pristap do nadgradba na nivnite ve{tini (vraboteni vo SME, osobeno vo servisniot sektor kade rabotnoto mesto e nesigurno). Vo **Finska** od 2001 godina ovozmo`eno e grantovi i zaemi za vozrasni studenti da koristat i vraboteni vozrasni i pretpriema~i koi sakaat po sopstvena inicijativa da si gi osovremenat obukata i ve{tinite. Grantovi im stojat na raspolagawe i na onie koi zemaat otsustvo za da studiraat pri {to go gubat prihodot, no pod izvesni uslovi.

Stimulirawe na privatni investicii vo obrazovanieto (Q13)

46. Za razlika od inicijalnoto obrazovanie i obuka, za ponatamo{nata obuka naglasokot vrz odgovornosta na rabotodavecot i poedinecot e posilen, osobeno na povisokoto nivo na kompetencija. [**vedskiot** predlog so dr`an vo eden propis od 2002, odobren od parlamentot, se bazira na pretpostavkata deka steknuvaweto znaewe i razvojot na kompetencii e trojna odgovornost na poedinecot, rabotodavecot i dr`avata. Inicijativata s# u{te ne e sprovedena i s# u{te se proveruva, taka {to naskoro se o~ekuwa nov podetalen propis.

47. Idejata parite da go sledat u~enikot (**DK, NL**) e s# pora{irena, iako ostanuva pra{aweto kako e najdobro toa da se organizira. Dali parite da se kanaliziraat preku rabotodavcite, preku obezbeduwa~ite na mo`nosti za u~ewe ili direktno preku tie {to u~at, ili kombinirano preku sive ovie? Vo **Obedinetoto Kralstvo (Anglija)**, ne samo {to potkrejata za rabotodavci (osobeno vo SME) e zgolemena preku programata IiP, tuku se zgolemija i dotaciite za izdr{ka na obrazovanieto – na pr. za mladite da ostanat na u~ili{te.

48. Voveduwaweto na individualni smetki za u~ewe (Individual Learning Accounts – ILA) (**UK, S, NL, A**) vo nekoi slu~ai naide na te{kotii. Vo **Obedinetoto Kralstvo (Vels i [kotska)** naskoro }e se lansiraat novi {emi za ILA. Mnogu finansiski sistemi se nao|aat vo proces na preispituvawe, no {emi koi gi nagraduvaat ‘uspe{nite’ u~ili{ta i drugi mesta za u~ewe so dodeluwawe dopolnitelni resursi ve}e se sproveduvaat ili nabrgu }e bidat sprovedeni. Na pr., vo **Anglija** stapkite za pogolemi finansii koi }e zavisat od rezultatite }e bidat primeneti od 2004/2005. Vo **Belgija (Valonija)** na vozrasnite vraboteni im stojat na raspolagawe finansiski i drug potstrek, vklu~itelno i ~ekovi i krediti.

49. Vo izve{taite mnogu malku se spomenuwa mo`nosta (osven za **Grcija i Francija**) finansiite za u~ewe na vrabotenite da se obezbeduvaat preku pridonesi od rabotodavcite na nacionalno ili sektorsko nivo. **Francija** naglasuva deka pridonesite na rabotodavcite za stru~noto obrazovanie i obuka na nivnite vraboteni iznesuvaat do 3,16% od platniot spisok, nasproti zakonskata obvraska od 1,5%; taa pove}e se zalaga da obezbedi u~estvo na privatniot sektor vo organizacijata i so dr`inata na finansiranite aktivnosti, otkolku da se zgolemi nivoto na investicii.

50. Postojat razliki po odnos na finansiraweto na povisokoto obrazovanie, iako ova tema ne e direktno tretirana vo site izve{tai. [vedskiot izve{taj se zalaga visokoto obrazovanie da bide besplatno, a studentite da dobivaat i povolni uslovi za grantovi. Neodamne{nite ili sega{nite diskusii za {kolarinata za visoko obrazovanie i za sistemite za pomo{ vo mnogu zemji (**D, UK, IRL**) mo`ebi treba da se smestat vo ramkite na do`ivotnoto u~ewe, bidejki e jasno deka tie }e imaat vlijanie vrz pristapot do mo`nosti za u~ewe podocna vo `ivotot. Vo **Avstrija**, stru~noto povisoko obrazovanie e organizirano na privatna osnova, iako so dr`avni subvencii po student, a, kako i vo mnogu drugi zemji, instituciite se pottiknuvaat da baraat naknadni sredstva od drugi izvori.
51. Vo zemjite kade obrazovaniето i obukata, a i profesionalnata orientacija i slu`bite za vrabotuvawe se voglavno del od javniot sektor, problem pretstavuva sozdavaweto i efikasnoto regulirawe na pazar za provajderi/obezbeduva~i na obrazovanie i obuka. Vo neкои zemji (**D, F, IT**) nedavno se doneseni zakoni vo ova sfera, so poseben naglasok na kvalitetot na kontrolata.

Javno-privatni partnerstva (Q14)

52. Se ~ini deka ima potreba da se definira {to se misli pod javno-privatni partnerstva. Mnogu zemji ve}e imaat dolga tradicija dobar del od nivniot sistem za obrazovanie i obuka da bide rakovoden i, vo razli~na mera (obi~no ograni~ena), i da bide finansiran od privatni tela. Ovie se voglavno neprofitni organizacii (crkvi, organizacii na socijalni partneri, profesionalni grupi i sl.). Izve{taite ne poka`uvaat deka imalo bilo zgolemena uloga bilo zna~itelno zgolemuwawe na investicii od privatniot sektor vo obrazovnite institucii. Od druga strana, ra{ireno e sfa}aweto deka za u~eweto mora da platat ne samo oficijalnite vlasti, tuku i vrabotuva~ite i sekoj poedinec. Pottik za ova se dava preku dano~ni olesnuwawa za obrazovni tro{oci kako za kompaniite taka i za poedinec (**DK, I, S, NL**). I vo **Danska** tro{ocite {to edno lice gi napravilo za prodol`uwawe na stru~nata obuka se odzemaat od osnovicata za danok na dohod, isto kako i site pridonesi (na pr. od rabotodavcite) za tro{ocite vo ovoj smisol. Me|utoa, ima i {emi , kako *Connexions Card* vo **Anglija** ~ija cel e da gi pottikne mladite da prodol`at so u~ewe, kade privatnite investicii & obezbeduvaat na 'javnosta {to u~i' neкои usluzi po poniski ceni ili besplatno. Vo **Francija**, kade sistemot 'dava~ki za obuka' dobro funkcionira i investiciite vo obuka se re~isi dvojni od zakonskite, javno-privatnite partnerstva ne se fokusiraat na finansiraweto, tuku na promovirawe pogolemo u~estvo na industrijata vo definiraweto na soдр`inata na obukata. **Avstrija** istaknuva deka kako rezultat od partnerstvata na lokalno nivo, 40% od u~ilicite imaat sponzori od industrijata, i naveduva kolku u~estvuva toa sponzorstvo vo sevkupnite u~ilicni finansii. **Flandrija** spomnuva nov propis, s# u{te vo faza na nacrt, koj }e gi regulira uslovite za javno-privatni partnerstva. Kaj niv se projaveni niza inicijativi, osobeno od oblata na IKT, vclu~itelno i partnerstvoto *Digikids* me|u istaknati firmi, mediumite i vlasta koe pomogna da se vovede internet vo 1.700 u~ilicita. **Irska** uka`uva deka investicioniot fond za obrazovna tehnologija, vostanoven od vladata za zadovoluwawe na potrebite od ve{tini preku prodol`eno obrazovanie, ne privlekol privatni finansii kako {to se o~ekuvalo; neкои firmi davaat golemi prilozii za posebni potfati vo kolexi od treto nivo, no se kolebaat da vlo`uvaat vo nekoj op{t fond. Drugi javno-privatni partnerstva od ova zemja se involvirani vo javni investicii, no ne se naso~eni kon obrazovaniето.

V. Olesnuvawe na pristapot do mo`nosti za u~ewe

Pre~ki vo pristapot do u~ewe, socijalna inkluzija (Q15, 16)

53. Site zemji se zalagaat za odstranuvawe na pre~kite za u~ewe i podobruvawe na pristapot za razni grupi, osobeno za onie so socijalni problemi (voglavno poradi nesoodvetna gradska ili selska sredina), za imigranti ili etni~ki grupi i za onie bez zavr{eno osnovno obrazovanie. Mnogu od odgovorite uka`uvaat deka u~ili{tata i drugite obrazovni institucii treba da bidat mnogu pootvoreni kon lokalnata zaednica i edni kon drugi.

- socijalna inkluzija

54. Na socijalnata inkluzija & se obra}a golemo vnanie. Vo **Anglija** taa se tretira preku niza merki po odnos na pra{awa od sosedskata, etni~kata i druga ekskluzija. Vo mnogu zemji postojat merki nameneti na razni grupi. Celnite grupi se dvi`at od op{ti (vozrasni so nedovolni kvalifikacii) do specifi~ni (imigranti, azilanti, Romi) vo lokalni konteksti. Odgovorite poso~uvaat na kategorii nadvor od starosnata grupa za zadol`itelno obrazovanie (4/6 do 16/18 godini). Reintegracionite {emi za onie {to baraat rabota obi~no so dr`at i komponenta za obuka (**NL, F**). **Grcija** i **Germaninija** izvestuvaat za celodnevnii u~ili{ta kako merka za iskorenuvawe na ekskluzijata vo smisol na obezbeduvawe podobro obrazovanie za mladinata, no i da im se ovozmo`i na roditelite, osobeno na majkite, da rabotat ili da si gi pobrat kvalifikacii. **Francija** go naglasuva dale~inskoto u~ewe (ODL) bazirano na IKT, osobeno za u~enici so pre~ki, deka od odale~eni selski podra~ja ili vo bolnica, a otvora i vebsajt za da im se olesni na decata na patnici da prodol`at so obrazovaniето. Vo **Francija** ODL, vku~itelno i satelitska TV, se koristi i vo stru~nata obuka za da se olesni pristapot, osobeno za vrabotenite vo SME. **Italija**, delumno so pomo{ na fondovite od ESF, se spravuva so problemot na rano napu{tawe na u~ili{teto voglavno preku otvorawe resursni centri i vo gradskite i vo perifernite oddale~eni mesta. I **Irska** se zalaga za spre~uvawe na ranoto napu{tawe na u~ili{teto, me|u drugoto i so holisti~ki priodi kombinirajki i {kolski i von-{kolski merki za osobeno ranlivoto celno naselenie; se naglasuva i razvivaweto vrski so institucii od tredo nivo za da se ohrabrat decata da se steknat so obrazovanie od tredo nivo.

- imigrantski i etni~ki grupi

55. Zemjite se razlikuvaat vo kategorizacijata na lu|eto so razli~no etni~ko ili nacionalno poteklo – imigranti, azilanti, begalci, etni~ki malcinstva, Romi i tn. – {to zavisi od celite na inicijativata. Me|utoa, va`no mesto {to im se dava vo mnogu izve{tai uka`uva na seriozna zagri`enost za uspehot na integracijata na ovie grupi vo op{testvoto. Ponudata od efektivno u~ewe jazik za vakvite grupi, osobeno jazikot na zemjata doma}in, se gleda kako vitalno pra{awe, a proekti za priodot toa uspe{no da se re{i se spomenuvaat vo mnogu izve{tai (**DK, D, GR, L, UK, N**). **Grcija** se osvrnuva i na nejziniot specifi~en problem so prili~no golem broj Grci koi se vratile doma od stranstvo. Osven opismenuvawe i osnovno obrazovanie za imigranti, **Holandija** e neobi~na i po toa {to sproveduva kampawa

za opismenuvawe na sopstvenite, etni~ki Holan|ani kako na~in da se spre~i neprifa}aweto imigranti. Holandskite integracioni programi naso~eni kon imigrantite ve}e go nadminuvaat fokusiraweto na jazik i vku~uvaat stru~na obuka kako vtora komponenta. Taa e edinstvenata zemja koja ima po~nato so sproveduvawe akcionen plan za podobruvawe na mestoto na povisoko kvalifikuvanite begalci na pazarot na rabotna sila so toa {to gi priznava nivnite kvalifikacii. Vo **Danska** sistemot od javni biblioteki obezbeduva posebni usluzi za etni~kite malcinstva. **Italija** se povikuva na nacionalniot akcionen plan za socijalna inkluzija kako del od evropskiot proces za socijalna inkluzija koj opfa}a golem broj merki za migranti, zatvorenici i lu|e so pre~ki; prioritet im se dava na potstrekot na kompaniite da anga`iraat lu|e od marginalnite grupi, na integrativni merki za povtorna obuka na lu|eto pre~ki, {emi za ~iraci, programi za opismenuvawe i slu`bi za profesionalna orientacija i davawe soveti. Spored eden zakon od 1999 godina, vo **Finska** imigrantite i azilantite imaat pravo na obrazovanie i obuka vo tek na tri godini po nivnoto pristignuvawe. Za grupite od poseben interes vo **Flandrija** e dozvolen presedan vo finansiraweto i vo izzemaweto od nekoi naplati. VDAP organizira stru~no obrazovanie za opredelen broj kategorii marginalni lica. Vo **Valonija** doneseni se propisi za posebni kategorii marginalni lu|e, kako del od politikata na pozitivna diskriminacija. Raste brojot na azilanti koi baraat pomo{ za obuka, vku~itelno opismenuvawe i obuka od IKT.

- polova ednakvost

56. Nekoi od izve{taite se osvrnuvaat i na polovata neednakvost. Naglasok se stava kolku na ona {to e do sega postignato, na pr. zgolemeno u~estvo na `enite vo povisokoto obrazovanie i stru~nata obuka, tolku i na toa {to treba doprva da se napravi. Germanija se osvrnuva na potrebata da se pro{iri `enskoto u~estvo vo stru~noto obrazovanie i obuka, osobeno me|u obu~uva~ite, a Grcija e me|u zemjite koi se zalagaat za polova ednakvost vo IT. Vo Valonija `enite koi posetuvaa obuka za steknuvawe IKT ve{tini dobivaa specijalna pomo{ za nivnite deca. Avstrija se bori protiv polovata stereotipnost vo nau~nite i tehni~kite krugovi preku kampawa za informirawe i 'probni' kursevi (kusi kursevi za da im se ovozmo`i na idnite kandidati da vidat kakva nastava se nudi). Ni eden od izve{taite ne go komentira zabele`livo raste~kiot problem na potfrluvawe na ma{kite vo u~ilic{ata, {to ~esto pretstavuva prv ~ekor kon socijalna ekskluzija.

- sega{ni i biv{i zatvorenici

57. [emite za sega{ni i biv{i zatvorenici opfa}aat opismenuvawe i op{to obrazovanie, no i stru~na obuka. **Francija** obezbeduva i akreditacija za ve{tini steknati za vreme na rabotata v zatvor.

- pristap do IKT

58. **Francija** i **Holandija** poso~uvaat na neednakviot pristap do IKT kako faktor na ekskluzija koj bara posebni merki, na pr. vku~uvawe na IKT vo pomo{ta na tie {to baraat rabota za niven pobrz vlez vo pazarot na rabotna sila, ili vo kontekst na nedelite na vozrasni u~enici ili vo merkite nameneti za postarite u~enici.

59. Mnogu merki se prezemeni da im se ovozmòi na vozzrasnite – i vraboteni i nevraboteni – da se steknat so osnovni kompetencii, ako toa propu{tile da go storat za vreme na nivnoto inicijalno {koluvawe. Tie ova mo`at da go postignat so pristap do programite za formalno inicijalno obrazovanie (voglavno sredno) ili do onie za specijalno stru~no ili op{to obrazovanie za vozzrasni vo razni formalni ili neformalni centri. Programi za alfabetska i numeri~ka pismenost se spomenuvaat vo mnogu izve{tai, a va`no mesto im se dava na pridru`nite potporni merki za da im se olesni na luleto otvoreno da zboruvaat za svoite obrazovni nedostatoci i da se re{at da posetuvaat kursevi. Nekolku izve{tai se osvrnuvaat na pre~kite koi gi imaat vozzrasnite da ja priznaat potrebata od programi {to vclu~uvaat osnovni ve{tini, kako alfabetska i numeri~ka pismenost, i potrebata da im se pomogne vo nivnoto sovladuvawe. Vo **Finska** postojat mnogu mo`nosti za vozzrasnite da go sovladaat vi{o-sredno{kolskiot kurikulum vo narodni vi{i {koli, centri za obrazovanie na vozzrasni i instituti za stru~na obuka, koi nudat i obuka od informaciska tehnologija. Semejniot pristap vo **[kotska** se poka`a kako ne{to novo. Vo **Danska** dva od golemite sindikati za vraboteni so slabi kvalifikacii poddr`aa eden vladin akcionen plan za steknuvawe kompetencii donesen vo februaru 2003. Pred nekoji vreme **Francija** donese plan za dogovori za obuka spored koja nevrabotenite bez soodvetni ve{tini pominuvaat del od svoeto vreme vo mesta za obuka, a ostanatoto vreme vo nekoja kompanija koja nazna~uva svoj iskusen rabotnik da im bide mentor.

Mladinci (Q17)

60. Mladincite ne se odvojuvaat avtomatski kako posebna celna grupa za posebni merki vo politikata za do`ivotno u~ewe, so isclu~ok na re{avaweto pra{awa kako {to se ranoto napu{tawe na u~iliceteto ili opismenuvaweto. Ova mo`e da dovede do nedovolno razbirawe na konceptot za do`ivotno u~ewe. Od druga strana, ulogata i va`nosta na mladinskite organizacii i mladinskite grupi se spomenuvaat kaj mnogu zemji (**DK, GR ,I .F**). Vo **Grcija** programata *Mladi pod 30* e zaedni~ka rabota na 6 ministerstva i, meju drugoto, se odnesuva na podobruvawe na opremata vo 500 biblioteki, izgotvuvawe programi za zdravstveno obrazovanie i doma}instvo i renovirawe na u~ilicni zgradi. Drugi zemji (**Severna Irska, [kotska**) stavaat naglasok vrz zadr`uvaweto na mladite vo obrazovniot sistem i pro{iruvawe na vlezot vo ponatamo{no i povisoko obrazovanie, osobeno za onie so marginalna zadnina. Vo **Holandija** na sekoe lice do 23 godini (vclu~itelno i onie koi go napu{tile u~iliceteto, a koi se zapi{ale bidejki toa e zadol`itelno) mu se dava li~en identifikaciski broj za obrazovanie i obuka, za sekoja godina da mo`e da se kontrolira noviot priliv vo u~ilicata, i u~estvoto vo sistemot za obrazovanie i obuka da mo`e da se sledi dolgoro~no na verodostojna, kvantitativna osnova vo celata zemja. Vo **Francija**, nekoji merki se nameneti za mladi vo ‘te{ki’ okolnosti, a ima i takvi koi pretstavuvaat op{t priod kon promovirawe obrazovanie za demokratsko gra}anstvo, {to vclu~uva sozdavawe mladinski soveti na nacionalno i op{tinsko nivo i zakonska formula za da im se ovozmòi na mladite da formiraat asocijacii dodeka se s# u{te maloletni. Eden **avstriski** zakon od 2001 godina nudi finansiska pomo{ za mladinskite organizacii da se obu~at da si ja ispolnuvaat obrazovnata funkcija, a mladinskiot ‘pasport’ so dr`i podatoci i za obrazovaniето i za u~estvoto vo mladinski aktivnosti. Vo **Finska** eden zakon od 2003 odobri

po~nuvawe na proekt vo koj so 15 specijalni merki se promovira inkluzija, a se spre~uva ekskluzija meju mladite lule. Na regionalno nivo se pravat napori kaj mladite da se podobri organizacijata na `ivotot i motiviranosta.

Stare~ko naselenie (Q18)

61. Iznenaduva faktot {to se spomenati mnogu malku aktivnosti posebno nameneti za povisokite starosni grupi. **Anglija** ka`uva deka gi potstrekuva postarite lule da gi prifatat ponudite za u~ewe i deka ima dolgotrajna kultura za ‘aktivno stareewe’. **Avstrija** obezbeduva poseben pristap do povisoko obrazovanie za postari lule kako del od tradicionalnata ponuda na obrazovanie za vozrasni – do`ivotnoto obrazovanie se ~ini e dobroitintegrirana komponenta od {iroko postavenata politika za ‘seniori’ vo taa zemja. **[kotska i Italija** izvestuvaat za IKT programi specijalno nameneti za postarite grajani i vrabotenite. Nekolku od merkite spomenati vo vrska so stare~koto naselenie se povrzani so Evropskiot socijalen fond.
62. Vo kontekst na demografskite trendovi, a bidejki tie vlijaat vrz poedini rabotni mesta, **Francija** ima prezemeno seopfatni merki za namaluvawe na slu~aite na rano penzionirawe, koi opfa}aat menaxment na ve{tinite i demografija na vrabotuvaweto vo firmite za da se obezbedi pravovremeno penzionirawe, so toa {to postarite vraboteni im stanuvaat mentori na pomladite kolegi, go validiraat steknatoto iskustvo i go nadgleduvaat napredokot vo karierata. I **Germanija** se osvrnuva na pra{aweto na postari vraboteni vo ramkite na sinergija i na transfer na znaewe i iskustvo od postarite na pomladite vraboteni, i izvestuva za istra`uva~ki proekti povrzani so mestoto na postarite vraboteni vo stopanstvo vo koe brzo se menuva organizacijata na rabota. Vo **Avstrija** od fondot ESF se finansira edna inicijativa za preobuka bazirana na demografskite perspektivi i zgolemenite dodotoci za obuka za lica nad 45 godini. Poznato e deka postarite vraboteni ne sakaat da zboruvaat za penzioniraweto. Kako {to e pogore spomenato, noviot **finski** zakon od 2003 godina se odnesuva na lica meju 30 i 54 godini. Od druga strana, vo **Flandrija** ima specijalni programi za vraboteni nad 45 godini. Vo **Valonija** se prezemaat specijalni merki da im se pomogne na onie nad 50 godini da pristapat kon stru~na obuka. Neki aktivnosti im se nameneti na onie nad 50, a drugi na onie nad 40 godini. Postojat specijalni kelii za prekvalifikacija ~ija zada~a e na postarite vraboteni da im dadat povtorna obuka vo slu~aj na masovni otpu{tawa, a toa se pravi vo zaedni{tvo so ESF i ima stapka na uspe{nost od 80%.

Profesionalna orientacija (Q19)

63. Informiraweto, profesionalnoto naso~uvawe i sovetuvaweto se gledaat kako klu~ni pra{awa vo mnogu zemji i mnogu od izve{taite se zanimavaat so novi inicijativi za profesionalna orientacija, naso~eni kon specijalni celni grupi. Profesionalnoto naso~uvawe porano be{e potrebno samo za da im se pomogne na mladite da napravat pravilna tranzicija od obrazovanie kon raboten vek, a sega stanuva s# pojasno deka toa e postojano potrebno, niz celiot `ivot, i deka treba da se izveduva od visoko obu~en personal. Me|utoa, se ~ini deka }e pomine dosta vreme pred da mo`eme da zboruvame za sistem za koherentna do`ivotna profesionalna orientacija primenliv niz celata Unija, a nema ni osnova da se veruva deka postoji {iroko otvoren pristap do profesionalna orientacija bilo za onie koi se na rabota, bilo za onie vo obrazovaniето.

64. Sepak ima nekoi znaci na nade`. Na primer, vo **Avstrija** ima dobro razvijen sistem za profesionalno naso~uvawe. Zadol`itelniot u~ili{en sistem za stru~no i nau~no naso~uvawe e zna~itelno podoben so pomo{ta na IT, a vku~ena e i u~ili{nata psiholo{ka slu`ba. U~ili{tata imaat sovetnici koi na lu{eto vo raboten vek im davaat soveti za obrazovaniето za vozrasni, a celata zemja e pokriena so mre`a od centri za informacii za rabota, koi davaat soveti za stru~na obuka i rabotni mesta. **Italija** ima seopfaten sistem za profesionalna orientacija so dobra geografska pokrienost. Osven privatnite tela, i serija od javni tela igraat aktivna uloga vo obezbeduvawe profesionalna orientacija: centri za stru~na obuka, centri za vrabotuvawe, kancelarii za profesionalna orientacija na mladite. [panija poso~uva deka nejziniot nacionalen resursen centar za stru~na profesionalna orientacija, koj raboti vo zaedni{tvo so Ministerstvoto za obrazovanie, e del od evropskata mre`a (*Euroguidance*) za profesionalna orientacija *Leonardo da Vin~i*, me|u ~ii celi e obezbeduvawe informacii i na nacionalno i na evropsko nivo. **Norve{ka** poso~uva na eden proekt specijalno namenet na zgolemuvawe na motivacijata i na sledniot ~ekor, a toa e slu`bata za profesionalna orientacija za mladi koi go napu{tile u~ili{teto a ne se ni na rabota ni na obuka. Primenata na IKT vo obezbeduvaweto profesionalna orientacija se spomenuva vo nekolku izve{tai. Taka, vo [panija postoi centar, 'portal', za profesionalna informacija i orientacija koj nudi mo`nosti za obuka, vku~itelno kursevi za insercija i reinsercija, za evalvacija i sertifikacija na kompetencii, kako mo`nosti za vrabotuvawe i profesionalna mobilnost. **Irska** odvoila 35 milioni evra za razvoj na seopfaten sistem za profesionalna orientacija na vozrasni do 2006 godina; sistemot }e so dr`i i veb sajt so podatoci za opcii za u~ewe na vozrasni. **Finska** vovela mnogu inovacii. Segagora{ava pra{aweto od nedostig na studentski sovetnici. Na nacionalno i regionalno nivo postojat planovi za profesionalna orientacija, ~ij glaven princip e do`ivotnoto u~ewe. Postojat specijalni informativni i sovetodavni slu`bi za vozrasni. Otvoren e nov obrazoven 'portal' koj nudi informacii i soveti, a edna nova ekstenzivna programa na Ministerstvoto za trud razviva materijali povrzani so rabota; obete ovie merki dobivaat finansii od ESF. Vo **Flandrija** proektot SOHO im pomaga na studentite vo izborot na kariera, a postoi i pilot-proekt za pomo{ i naso~uvawe vonredni u~enici vo stru~noto obrazovanie. [emata za obuka za kalfi nudi profesionalna orientacija {to e priprema za idni pretpriema~i. Vo **Valonija**, poso~enite sistemi za profesionalna orientacija se fokusiraat na licata koi stru~no se obu~uvaat.
65. **Norve{ka** se osvrnuva na va`nosta od validacija na neformalnoto i neintencionalnoto u~ewe vo kontekst na odstranuvawe pre~ki za ponatamo{no u~ewe. Iako validacijata vsu{nost ne e del od profesionalnata orientacija, sepaak taa mo`e da bide prviot ~ekor kon identifikacija na potrebata od komplementarna obuka i razbuduvawe motivacija za zavr{uvawe na potrebната obuka. **Francuskiot** instrument koj vredi da se spomene ovde e *procenka na kompetencii (bilan de comp tences)*, razgleduvan podolu (Q21). **Danskiot** parlament vo april 2003 izglasal zakon za reformirawe na celokupniot sistem na inicijalna profesionalna orientacija i sovetuvawe. Vo kombinacija so zakonot od 2002 godina za transparentnost i otvorenost na obrazovaniето, toj treba da im ovozmo`i na mladite da dobijат podobra osnova za realen izbor po odnos na nivniot izbor na obrazovni programi i zanimawe. Naskoro se o~ekuva i propis za reformirawe na slu`bite za profesionalna orientacija na vozrasni. Vo 2001 godina **Holandija** oformi centar za procena i validacija na prethodno steknatoto iskustvo.
66. Na pove}e razni mesta izve{taite uka`uvaat deka procesot na pregovarawe me|u liceto koe bara obrazovanie i obuka i provajderot e klu~ot za podobar soodnos

meju ponudata i pobaruwaweto. Intenzivnata {iroka do`ivotna profesionalna orientacija e va`na, pred s#, vo spravuwaweto so marginalnite grupi. Edno pra{awe, koe ne e razgleduvano, a izgleda va`no, e toa do kade mo`e poedinecot da bide obvrzan da prima i da prifa}a obrazovna i stru~na profesionalna orientacija i druga sovetodavna pomo{, na primer, kako preduslov za dobivawe socijalna pomo{.

VI. Sozdavawe kultura za u~ewe

Merki za promovirawe na kultura za u~ewe (Q20)

67. Ovoj del od pra{alnikot neizbe`no ima izvesno preklopuwawe so drugite delovi, no relevantnite informacii od drugite delovi, kolku {to e mo`no, ne se povtoruvaat ovde. Sepak, vredi da se odbele`i deka vo nekoi zemji silniot naglasok vrz predu~ili{nata gri`a i u~ewe (**NL**) e jasno povrzana so sozdavaweto kultura za u~ewe. **Grcija** go naglasuva zna~eweto na roditelite, i vo sorabotka so roditelski asocijacii razviva programi za obrazovanie na roditelite.
68. **Avstrija** pobarala od nastavnite kolexi vo nivnite kurikulumi da stavat pogolem naglasok vrz do`ivotnoto u~ewe. Celta e da se sozdade svest za potrebata za do`ivotna posvetenost na u~eweto, vku~itelno i samoinicijativnoto u~ewe kaj decata od najrana voзраст. Ova e zna~aen potfat, no negovite rezultati }e se po~uvstvuvaat po podolgo vreme.
69. **Norve{ka** planira {iroka mre`a za sektorot za obrazovanie i obuka (National Learning Network), koja ovozmo`uva pristap do informacii za mo`nostite za u~ewe – prviot ~ekor be{e otvoraweto na ‘portalot’ za povisoko obrazovanie vo mart 2003. Vo **Finska** stepenot na u~estvo vo posle-zadol`itelното obrazovanie e tolku visok {to se smeta deka nema potreba od specijalni promotivni aktivnosti. Vo taa zemja strategijata za ‘*Obrazovanie, obuka i istra`uvawe vo informaciskoto op{testvo*’ vku~uva i pristap do virtuelni u~ili{ta, virtuelni vi{i {koli i virtuelen univerzitet. Univerzitetite se otvoreni za site {to }e dojdut, sekoj mo`e da gi posetuva. Celta na univerzitetot za treta doba e da gi opfati povozrasnite, bez oglead na nivnite godini ili prethodno u~ewe.
70. **Finska** e samo edna od nekolku zemji vo koi inicijalnata stru~na obuka ima lo{ imix kaj mladite luje, i organizirana e kampawa da se izmeni taa pretstava. Kampawata e naso~ena kon u~enicite od op{toobrazovnite u~ili{ta, nivnite roditeli i sovetnicite za karieri. I vo **Belgija (Valonija)** indirekto se zgolemuva privle~nosta na stru~nata obuka preku dvete novi aktivnosti sprovedeni so zakonot od juli 2001, a toa se dva novi vida ‘sendvi~ kursevi’.
71. Malku zemji izvestuvaat za posebni merki naso~eni kon promovirawe na pozitiven imix na u~eweto. Meju toa, nekoi zemji preku mediumite prezentiraat programi za da gi motiviraat luje to da u~at. Se veruva deka 40% od danskoto naselenie bilo zapoznato deka na televizija se emituva programata ‘**Danska** esen 2002’, a se izvestuva deka kako rezultat na taa programa 124.000 voзрастni razmisluvale da se prijavat na nekoj kurs, dodeka do krajot na dekemvri 26.000 vsu{nost i go storile toa. Nekoi od merkite pokrenati za vreme na Evropskata godina na do`ivotno u~ewe se prifateni vo nekolku zemji. Taka, vo nekoi zemji (**UK, L, NL**) se odr`uvaat nedeli na voзрастni u~enici ili, poop{to, nedeli na u~enici, so u~estvo na centri za obrazovanie na voзрастni, grupi i centri od

zaednicata, biblioteki i muzei so cel u~eweto da im se pribli`i na lu|eto. Vo drugi zemji (**UK, NL, A**) vo ovie ramki se dr`at i 'probni kursevi' koi mo`at da se odr`uvaat na razni mesta kade lu|eto se sre}avaat (mesta za odmor, kafeani i sl.) namesto vo tradicionalnite institucii za u~ewe. Studentskite saemi i saemite za kariere vo nekolku zemji (**F, A, IRL**) pomagaaat za promocija na kulturata za u~ewe. I **Iraska** soop{tuva za nekolku inicijativi potkrepeni od biznisot (Young Scientists' Competition, Young Enterprise Award i sl.) za koi mediumite op{irno izvestuvale i gi pottiknuvale mladite da zemat u~estvo vo rabotata na proektot i vo drugi aktivnosti koi go nadopolnuvaat nivnoto formalno obrazovanie.

Irokata `ivotna dimenzija na do`ivotното u~ewe (Q21)

72. Edno od klu~nite pra{awa e sozdavaweto kvalifikaciski strukturi i sistemi koi se fleksibilni i seopfatni bez da go `rtvuvaat kvalitetot, i koi im ovozmouvaat na site u~enici da napreduvaat od edno nivo kon drugo. Celta treba da bide kvalifikaciska ramka koja gi integrira ne samo raznite nasoki i nivoa na op{toto obrazovanie i u~ewe, tuku i onie od stru~noto i tehni~koto obrazovanie i obuka. Osven toa, mnogu izve{tai se osvrvnuvaat i na potrebata od iznao|awe pati{ta za priznavawe na prethodnoto u~ewe i, osobeno, ve{tinite i kompetenciite steknati na rabotnoto mesto (**E, F, I, L, S**). Mo`e da se ka`e deka kvalifikaciskata struktura e skeletot vrz koj (od gledna to~ka na poedinecot) se nadograduva i razviva strategijata za do`ivotno u~ewe.
73. Pove}eto zemji izvestuvaat za inicijativi od ova a oblast, no tie se razlikuvaat vo obemot i ambiciite, a mnogu se s# u{te vo faza na razvoj. Vo po~etokot na 2003 godina **angliskite** ministri pobaraa vlastite odgovorni za kvalifikaciskiot kurikulum da prodol`at da rabotat vrz 'poednakvuvawe' ('unitisation') na kvalifikaciite, sprovedeno vo ~etiri fazi koi se o~ekuva da zavr{at vo letoto 2007 godina. [**kotskata** ramka za kredit i kvalifikacii pretstavuva edna edinstvena, unificirana, integrirana ramka koja ja opfa}a {irokata ponuda na obrazovanie i obuka. Vo **Finska** edno lice mo`e da dobie sredni (voro nivo) kvalifikacii bazirani na kompetencii, kako i da se steknati tie, a zakonski e vozmo`no liceto da polaga ispiti za op{toobrazovno i povisoko sredno u~ili{te bez da pomine niz relevantnite formalni kursevi koi voobi~aeno vodat do ovie ispiti. **Iraskata** nova ramka za kvalifikacii (od pismenost do doktorsko nivo) dozvoluva akreditacija vrz baza na rezultati bez ogled na kontekstot na u~ewe, i obezbeduva modularno priznavawe na delumni kompetencii. Eden zakon od 2002 godina za **{panskata** nova ramka na kvalifikacii dozvoluva evalvacija i priznavawe na neformalno steknati kompetencii, vku~itelno i samo delumno priznavawe vo poedini slu~ai. Posebno vnanie im se posvetuva na grupi, kako onie {to pred vreme go napu{taat u~ili{teto, nakvalifikuvani vozrasni i imigranti, na koi ovie olesnuvawa posebno se odnesuvaat. Vo **Valonija** postojat dva na~ina za premin od neformalniot vo formalniot sektor, eden za srednoto nivo a drugiot za univerzitet. Neodamna se pokrena inicijativa za obezbeduvawe validacija na kompetencii vo ramkite na do`ivotnoto u~ewe, a sledejki gi celite na Lisabonskiot sovet 2000.
74. **Francuskiot** *bilan de comp{tences* (pregled na kompetencii) e mnogu dobro strukturirana merka nameneta da ja promovira validacijata na neformalno i neintencionalno nau~enoto. Za seкои pet godini pominati na rabota, sekoj vraboten ima pravo da dobie dlabiniski pregled na svoite ve{tini. Od ova ima korist i vraboteniot i firmata, bidejki im se ovozmouva da gi osoznaat sposobnostite na vraboteniot, mo`nostite za razvoj na negovata kariera i mo`nite

potrebi za obuka ili za validacija na nau~enoto preku rabotno iskustvo. I tie {to baraat rabota imaat pravo da go koristat ovoj servis, koj funkcionira preku mre`a od javni centri niz celata zemja.

75. Direktno povrzano so identifikacijata na kompetenciite (kade primarnata cel e poedinecot) e pra{aweto za nivna validacija ({to e osobeno relevantno za perspektivnite rabotodavci). Ilustracija za ova e **norve{kiot** 'Proekt za realni kompetencii', koj nudi na~in za dokumentirawe na site ve{tini, znaeweto, sposobnostite, sfa}awata i razmisluvawata koi lu{eto mo`ele da gi steknat od formalnoto, neformalnoto i neintencionalnoto u~ewe. Dokumentacijata e sopstvenost na poedinecot, a aran`manite koi go krepata sistemot zaedni~ki gi nosat dr`avata i socijalnite partneri. **Danskata** reforma na obrazovaniето za vozrasni od 2001 godina obezbedi akreditacija na prethodno nau~enoto i li~en plan za u~ewe vo ramkite na stru~noto obrazovanie i obuka. **Irska i Portugalija** nedavno prezedoa merki da sozdadat seopfatni kvalifikaciski ramki proprateni so akreditaciski sistemi, koi dozvoluvaat priznavawe na kompetencii kako i da se tie steknati. Vo 2002 godina Francija izglasa zakoni so koi se vovede validacija na prethodno nau~enoto, vku~itelno i pravoto na specijalno otsustvo i finansiska pomo{ za edno lice da mo`e da pomine niz validacioniot proces, koj mo`e da ja pretstavuva celata ili del od osnovata za nekakva kvalifikacija. I iskustvoto steknato nadvor od rabotnoto mesto, na pr. vo dobrovolni aktivnosti, mo`e da se zeme predvid. Ovaa radikalna pojdovna to~ka be{e nadopolneta so nacionalna nomenklatura za kvalifikacii, javna kampawa i sozdavawe mre`a od sovetodavni centri niz celata zemja. Od druga strana vo **Avstrija** propisite odobruvaat samo delumna validacija. Neformalnoto u~ewe mo`e da poslu`i kako delumna osnova za pristap kon ispiti (eden nov zakon za CVT }e dozvoli akreditacija PEL da va`i kako dve tretini od vremeto za u~ewe), no mnogu e retka akreditacija bez polagawe ispiti. Sepak, se ~ini deka vakviot priod ja zajaknuva kulturata za u~ewe, isto tolku kolku i neformalnoto u~ewe treba da bide nadogradeno so formalno za nekoj da se dopu{ti na ispit.

VII. Streme` za podobri rezultati

Podobruvawe na kvalitetot na ponudata za do`ivotno u~ewe (Q22)

76. Mnogu od izve{taite poka`uvaat gri`a za obezbeduvawe kvalitetna ponuda. Nekoi od mehanizmite za kvalitet se specifi~ni za sistemot za obrazovanie i obuka, drugi proizleguvaat od po{iroki inicijativi povrzani so kvalitetot na ponudata na javni uslugi i uslugi dogovoreni so privatni operatori. Vo [**vedska** kvalitetot na site nivoa (od pred-u~ili{no do treto nivo) se nadgraduva, a nedavno se vovede i nov sistem za evalvacija na kvalitetot vo visokoto obrazovanie. So ista cel, vo proletta 2003 Nacionalnata agencija za obrazovanie se podeli na dve agencii, pri {to ednata se fokusira na motinoring i evalvacija. U~ili{tata i op{tinite se dol`ni da podnesat godi{en izve{taj za kvalitet. Vo april 2001, vo **Anglija** se sprovede edna nova nacionalna merka za podobruvawe na standardi kako del od Op{tata inspekciska ramka. Spored nea, dva pati godi{no se vr{i formalna procenka na sekoj provajder. I vo [**kotska** i vo **Vels** ima ~ekori za sozdavawe ramka za menaxment na kvalitetot na celoto posle-zadol`itelno obrazovanie i obuka. **Avstriskata** vlada nedavno oformi komisija za idninata na u~ili{tata, koja ima

zadaja da razvije nacionalen sistem za menaxment na kvalitetot i da vospostavi kriteriumi za performansata. Se spomenuva i podobruvaweto na obrazovaniето i razvojot na nastavnicite i obu~uva~ite (na pr. **Severna Irska, Luksemburg**).

77. Kako del od edna po{iroka inicijativa za podobruvawe na kvalitetot na uslugite dogovoreni so privatni operatori, **Francija** vovede specijalni merki vo 2002 godina vo vrska so stru~noto obrazovanie i obuka, i gi opredeli potrebnite kvalifikacii na personalot od agenciite za obuka. Mnogu zemji (**Danska, [kotska, Anglija...**) uka`uvaat deka pove}eto merki imaat i odredba za pregled (revizija), koj obi~no e nezavisen, vo tek na eden opredelen period, a ~esto pred nekoja merka da se sprovede i da stane postojana. Vo **Italija** nedavno se prezemeni merki za evalvacija na kvalitetot na procesite, sistemite i postignuvawata vo obrazovaniето i obukata.
78. **Norve{ka** sega voveduva *Monitor na uslovite za u~ewe (Learning Condition Monitor)* za to~no da se otkrie {to e toa {to sozdava dobri uslovi za u~ewe vo vozrasni godini. Vo **Finska** se prezemeni brojni zakonski, strukturalni i operativni merki za da se obezbedi dobar kvalitet na ponudata za obrazovanie i obuka; odgovornosta le`i vrz obezbeduva~ite/provajderite i dva specijalizirani soveti koi izvr{uvaat evalvacii. Vo **Flandrija** inspektoratot gi kontrolira u~ili{tata za da vidi dali tie gi ispolnuvaat svoite op{testveni zada~i i dali fondovite na zaednicata soodvetno se tro{at. Ima i propis so koj e voveden interen i eksteren monitoring na kvalitetot na univerzitetskata nastava. Postoi godi{na evalvacija na izvr{uvaweto na akcioniот plan za do`ivotno u~ewe, a posebna interkabinetska grupa redovno se sre}ava za da go razgleda napredokot od oblata na do`ivotno u~ewe. I vo **Valonija** ima naponi za podobruvawe na ponudata za obrazovanie i obuka, a slu`bata za vrabotuvawe i obuka, FOREM, voveduva 'proces za kvalitet', odnosno sledewe na sostojbata na obu~enite od 6 meseci do edna godina po zavr{uvawe na nastavata.

Pregled na politikata i procenka na vrskata so drugi poliwa na politikata (Q23)

79. Odgovorite na ovaa tema bea oskudni. Vo **Grcija** specijalna slu`ba za horizontalen monitoring na aktivnostite na ESF go sledi postignatiот napredok i efektivnosta na intervenciite. I vo **Avstrija** se smeta deka u~estvoto na ESF pottiknuva neкои monitoring mehanizmi, {to uka`uva deka voveduvaweto evalvacija povrzana so strukturnite fondovi ima vlijanie vrz nacionalnata praksa. **Avstrija** go spomenuva i svoeto u~estvo vo pregledot za u~ewe na vozrasni vo zemjite na OECD, {to pretstavuva mo`nost za kordinacija, konsultacii i razmisluvawe za idni reformi.

Aneks

PRA[ALNIK

za

~ekorite {to sledat po Rezolucijata na Sovetot za do`ivotno u~ewe

VOVED

Vo Rezolucijata za do`ivotno u~ewe⁹ od 27 juni 2002 godina, Sovetot na Evropskata Unija konstatira deka "obrazovanieto i obukata se neophodni sredstva za promovirawe na socijalna kohezija, aktivno gra|anstvo, li~na i profesionalna ispolnetost, adaptabilnost i vrabotljivost". Do`ivotnoto u~ewe "na evropskite gra|ani im ja olesnuva mobilnosta i ovozmo`uva postignuvawe na celite i aspiraciite na Evropskata Unija: da stane poprosperitetna, konkurentna, tolerantna i demokratska".

Sovetot go pozdravi i soop{tenieto na Komisijata "Idejata za Evropa kako prostor za do`ivotno u~ewe da ja napravime realnost"¹⁰, naglasuvajki deka toa go promovira do`ivotnoto u~ewe vo eden od vode~kite principi na obrazovanieto i obukata.

Za da se dostignat celite i prioritete nazna~eni vo rezolucijata, Sovetot gi povika zemjite ~lenki, vo ramkite na svoje odgovornosti, da prezemat zna~itelen broj merki i aktivnosti. Sovetot ja zamoli Komisijata da izgotvi, vo sorabotka so zemjite ~lenki, tekoven izve{taj za merkite {to sledea po Rezolucijata na Sovetot i Soop{tenieto na Komisijata pred Evropskiot proleten sovet vo 2004. Zemjite kandidatki i onie od EEA }e u~estvuvaat vo ova proverka, vo soglasnost so zaklu~ocite od Bratislavskata ministerska konferencija (juni 2002).

Poradi "integriraniot pristap" kon politikata na inicijativi od sferata na obrazovanie i obuka, koj ima cel da ja olesni pokrienosta i koherentnosta, ovoj izve{taj }e bide del od tekovniot izve{taj za aktivnostite prezemeni spored rabotnata programa za konkretnite celi na sistemite za obrazovanie i obuka koj treba da bide prezentiran pred Evropskiot sovet vo proletta 2004.

Za da go podgotvi ovoj izve{taj, Komisijata o~ekuva prilozhi od soodvetnite vlasti na novite ~lenki, zemjite kandidatki i onie od EEA, koi }e gi so dr`at potrebnite informacii za napredokot na sekoja zemja vo definiraweto i primenuvaweto na strategiite i politikata na do`ivotno u~ewe.

Na Komisijata & e poznato deka po objavuvaweto na nejziniot Memorandum za do`ivotno u~ewe vo oktombri 2000¹¹ sledea {iroki konsultacii. Po konsultaciite

⁹ Rezolucija na Sovetot od 27 juni 2002, br. 2002 163/1, OJ C163, str.1

¹⁰ COM(2002) 678 kone~na (noembri 2001)

¹¹ SEC(2000) 1832, od oktombri 2000

Komisijata dobi pristap do osobeno korisni informacii za gleditata i perspektivite za do`ivotno u~ewe od novite ~lenki, zemjite kandidatki i onie od EEA i od gra|anskata javnost.

Ovie informacii bea mnogu korisni za izgotvuvawe na Soop{tenieto i za sozdavawe detalna slika za situacijata vo sekoja zemja.

Ponatamu, vo kontekst na evropskata strategija za vrabotuvawe, vo maj 2002 zemjite ~lenki gi dostavija svoje nacionalni akcioni planovi koi dadoo dopolnitelni informacii za nacionalnite strategii za do`ivotno u~ewe, iako voglavno od perspektiva na pazarot na rabotna sila. Komisijata }e gi koristi dobienite informacii vo ovoj tekoven izve{taj. Me|utoa, zemjite ~lenki }e gi dostavat svoje novi akcioni planovi – {to se odnesuvaat na novata generacija profesionalna orientacija – duri po letnite odmori, odnosno prekasno za da se zemat predvid vo izve{tajot na Komisijata za primenata na rezolucijata za do`ivotno u~ewe i vo soop{tenieto.

So pra{alnikot Komisijata ne bara zemjite povtorno da go pravat toa {to ve}e go zavr{ile. Pri popolnuvaweto na pra{alnikot, od zemjite se o~ekuva samo da **dadat relevantni novi informacii** za politikata i strategiite na do`ivotno u~ewe, kako i za neodamne{ni programi, proekti, politika i aktivnosti.

Prviot nacrt na ovoj pra{alnik be{e ispraten do grupata od nacionalni koordinatori za do`ivotno u~ewe vo tek na sostanokot vo Brisel na 2 dekemvri 2002 godina. Vo sega{nava verzija vneseni se i zabele{kite napraveni na sostanokot i komentarite ispratani potoa do Komisijata vo pi{ana forma.

Zemjite treba da & go vratat pra{alnikot na Komisijata ne pokasno od 30 maj 2003, za Komisijata da ima vreme da podgotvi izve{taj vo tekot na letoto. Odgovorite treba da se ispra}aat do:

Ms. Angeliqve VERLI
Head of Unit
Unit EAC A-1 – Lifelong Learning Policy Development
Rue de la Loi, 200 (Office B7 09/60)
1049 – Brussels
Belgium
Ili preku imejl na slednive adresi: angelique.verli@cec.eu.int; Nicolas.gibert-morin@cec.eu.int

PRA[ALNIK

ZA PRIMENATA NA DO@IVOTNO U^EWE KAJ ZEMJITE ^LENKI

Rezolucijata na Sovetot na Evropa za do`ivotno u~ewe gi povikuvaa zemjite ~lenki “da razvijaat i primenat seopfatni i koherentni strategii koi }e gi odrazuvaat principite i

komponentite postaveni vo soop{tnieto na Komisijata i koi }e gi vkluat site relevantni strukturi, osobeno socijalnite partneri, gra|anskoto op{testvo, lokalnite i regionalnite vlasti”. Sovetot, isto taka, bara od zemjite ~lenki “vo soglasnost so evropskata strategija za vrabotuvawe da mobiliziraat resursi za ovie strategii i da promoviraat do`ivotno u~ewe za site so toa {to }e si postavat kako cel zgolemuwawe na investiciite vo ~ove~ki resursi, vkluitelno i do`ivotnoto u~ewe, i optimalno }e gi koristat raspolo`livite resursi, }e razvivaat inicijativi za stimilirawe na privatno investirawe vo obrazovaniето i }e vodat smetka za namensko koristewe na finansiskite resursi na Zaednicata, vkluitelno i Evropskata Investiciona Banka”.

I. OP[TA RAMKA

1. Opi{ete ja zakonskata i finansiskata ramka vo koja vo va{ata zemja se primenuvaat strategiite za do`ivotno u~ewe. Vo slu~aite kade postojat regionalni vladi ili decentralizirano donesuvawe odluki, molime navedete detali za odgovornostite na sekoe nivo od vlasta vo ovoj proces.
2. Opi{ete kako va{ata vlada obezbeduva efektivna koordinacija i koherentnost vo politikata me|u raznite ministerstva i departmani po odnos na definiraweto i primenata na politikata za do`ivotno u~ewe.

II. GRADEWE PARTNERSTVA

3. Partnerstva na lokalno nivo. Opi{ete gi merkite prezemeni za da se pottiknat partnerstvata na lokalno nivo da opredelat aktivnosti i proekti nameneti za promovirawe na do`ivotno u~ewe za site.
4. Socijalni partneri. Opi{ete kako se obezbeduva u~estvoto na socijalnite partneri vo definiraweto i primenata na strategijata i politikata na do`ivotno u~ewe.
5. U~ilicita i univerziteti. Opi{ete gi posebnite merki nameneti za pottik na u~estvoto na u~ilicita i univerziteti vo programite i proektite za do`ivotno u~ewe.

III. PREGLED NA POBARUVA^KATA ZA U^EWE

6. Opi{ete kako va{ata vlada obezbeduva sekoj poedinec da ima pristap do osnovnite ve{tini koi treba da im se dostapni na site gra|ani kako neophodna osnova za sekakvo ponatamo{no u~ewe.
7. Opi{ete gi novite merki naso~eni kon razvoj na IKT ve{tini za {irokata javnost ili za posebni grupi gra|ani, kako na~in za podobruvawe na pristapot do ‘u~eno op{testvo’.
8. Koi merki se prezemeni neodamna za da se promovira u~ewe na rabotното mesto?
9. Dali e neodamna napraven poseben potstrek (finansiski, fiskalen i sl.) za da im se pomogne na stopanskite sektori i/ili kompanii (osobeno SME) vo va{ata zemja da gi primenat programite i aktivnostite za do`ivotno u~ewe?
10. Opi{ete gi merkite prezemeni neodamna za da se pottikne ulogata na olesnuvawe za u~ewe (nastavnici, obu~uva~i, edukatori za vozrasni, odgovorni za profesionalna orientacija i tn.) i nivnoto prilagoduwawe na potrebite koi gi nalaga primenata na strategiite i politikite na do`ivotno u~ewe.

IV. OBEZBEDUVAWE SOODVETNI RESURSI

11. Dali va{ata vlada ima odredeno cel za investicii vo ~ove~ki resursi i, ako e taka, koja e taa cel? Kakov napredok e do sega napraven vo pogled na dostignuvawe na taa cel?
12. Dali se dodeleni novi finansii ili dali se postoe~kite fondovi prenameneti za novi prioritetni sektori (na pr. predu~ili{no u~ewe, neformalno i neintencionalno u~ewe, obrazovanie za vozrasni i tn.)?
13. Opi{ete gi inicijativite prezemeni za stimulirawe na privatni investicii vo obrazovaniето (na pr. javno-privatni partnerstva).
14. Navedete primeri za privatno-javni partnerstva vo sferata na do`ivotno obrazovanie i obuka (na pr. zaedni~ki fondovi za razvoj na infrastruktura i/ili ~ove~ki resursi).

V. **OLESNUVAWE NA PRISTAPOT DO MO@NOSTI ZA U^EWE**

15. Opi{ete gi merkite prezemeni za podobruvawe na pristapot do u~ewe preku odstranuvawe na najgolemite pre~ki za u~ewe (voznost, socijalni barieri, geografski barieri, motivacija i sl.).
16. Grupi so poseben rizik od ekskluzija. Opi{ete gi merkite sprovedeni za promovirawe na do`ivotno u~ewe me|u grupi so poseben rizik za ekskluzija od {koluvanoto op{testvo (migranti, lu|e koi `iveat nadvor od gradski centri ili vo marginalni sosedstva, samohrani majki i sl.).
17. Mladinci. Kakvi posebni merki se nameneti za podobruvawe na u~estvoto vo do`ivotno u~ewe na mladi koi ne se opfateni vo formalnite sistemi na obrazovanie i obuka?
18. Stare~ko naselenie. Dali neкои posebni merki se nameneti za podobruvawe na u~estvoto vo do`ivotno u~ewe za zreli vraboteni i gra|ani koi ne bile vku~eni vo posle-zadol`itenoto obrazovanie i koi treba da si gi nadogradat kompetenciite za da bidat rabotosposobni, ili za postari gra|ani koi se podgotvuvaat za penzija?
19. Kako se razvivaat slu`bite za profesionalna orientacija i sovetodavnite slu`bi za da mo`at da gi zadovolat potrebite na posebni celni grupi i da ja razbudat svesta za korista od u~ewe?

VI. **SOZDAVAWE KULTURA ZA U^EWE**

20. Opi{ete gi merkite prezemeni za da se promovira pozitivna pretstava za u~eweto i za da se razbudi svesta na pridobivkite i korista od nego, na nivo na predu~ili{no, u~ili{no i visoko obrazovanie, kako i vo mladinskite organizacii i me|u vozrasното naselenie.
21. Kako formalnite sistemi za obrazovanie i obuka se spravuvaat so {irokata `ivotna perspektiva i, osobeno, kako soodvetno se prilagoduvaat upisot, napredokot i barawata za priznavawe vo formalniот sektor (na pr. mehanizmi za akreditacija na prethodno nau~enoto, metodologii i sistemi za procenka i validacija na kompetencii)?

VII. **STREME@ ZA PODOBRI REZULTATI**

22. Opi{ete ja op{tata ramka za podobruvawe na kvalitetot na ponudata za do`ivotno u~ewe i, osobeno, za evalvacija na strategiite, programite i proekтите za do`ivotno u~ewe vo va{ata zemja.
23. Dali postoi mehanizam za redovna proverka/nadzor na ovie strategii i procenka na nivnata relevantnost, efektivnost i sinergija so drugite vladini

politiki i inicijativi (do`ivotno u~ewe i vrabotuvawe, inovacii, istra`uvawe i razvoj, i tn.)?